

บทที่ ๒

วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล โดยแบ่งตามวรรณะ ๔^๑ เริ่มจากวรรณะกษัตริย์ หรือชนชั้นเจ้า ชนชั้นปกครองและนักรบ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระนางสุปพวาสา และชีวกโกมารภัจ วรรณะพราหมณ์ หรือชนชั้นเจ้าตำรับตำรา เจ้าพิธี ได้แก่ อทินนปุพพะพราหมณ์ นางสารีพราหมณ์ และนางเปสการีพราหมณ์ วรรณะแพศย์ หรือชนชั้นพ่อค้า และกสิกร ได้แก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางสิริมา นางเปสการ ธิตานายช่างหูก และนายพราณกุกกุณมิต วรรณะศูทร หรือชนชั้นต่ำ พวกทาส และกรรมกร ได้แก่ นางชุชชุตตรา นางรัชชมาลา และนางปุลณทาสี ซึ่งในวรรณะทั้ง ๔ ดังกล่าว ต่างก็มีโอกาสบรรลุนิพพานเป็นโสดาบันด้วยกันทั้งสิ้น

๒.๑ วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในวรรณะกษัตริย์

๒.๑.๑ พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าภาติยะ มีพระมเหสี คือ พระนางโกศลเทวี หรือพระนางเวเทหิราชเทวี เป็นพระธิดาของพระเจ้ามหาโกศล และเป็นพระกนิษฐภคินี หรือน้องสาวของพระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระราชโอรส คือ พระเจ้าอชาตศัตรู^๒ ทรงมีพระมเหสีและพระสนมหลายพระองค์ เช่น พระนางเขมา พระธิดาของพระเจ้ามัททราช แห่งกรุงสาละ^๓ นางปทุมวดี หญิงงามเมือง นครอุชเชนี มีพระราชโอรส คือ เจ้าชายอภัย^๔ นางอัมพปาลี หญิงงามเมือง มีพระราชโอรส คือ พระวิมลโกณฑัญญะ นางสิริมา หญิงงามเมือง

^๑ ตามหลักศาสนาพราหมณ์ แบ่งชนชั้นในสังคมอินเดีย โดยกำหนดด้วยชาติกำเนิดออกเป็น ๔ วรรณะ คือ วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ ชนชั้นเจ้า ชนชั้นปกครอง หรือนักรบ วรรณะพราหมณ์ ได้แก่ ชนชั้นเจ้าตำรับตำรา เจ้าพิธี วรรณะแพศย์ ได้แก่ ชนชั้นพ่อค้า และกสิกร วรรณะศูทร ได้แก่ ชนชั้นต่ำ พวกทาส และกรรมกร อ้างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๕.

^๒ ที.สี.อ. (บาลี) ๑๐/๑๕๐/๑๒๗, ส.ส.อ. (ไทย) ๑๒๕/๒๓๔, ชุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๔๔๘/๑๙๓. (มมร.)

^๓ ชุ.อ.ป. (ไทย) ๓๓/๓๒๔ - ๓๒๖/๔๓๐, ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/๑๓๙/๒๒๐.

^๔ ชุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/๑๖๓/๑๕๙ - ๑๖๐.

เมืองราชคฤห์^๕ นอกจากนี้ ทรงมีพระราชโอรส คือ พระจันทราชกุมาร และพระราชธิดา คือ พระนางจันทราภุมารี^๖

พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ทรงปกครองบ้านเมืองและประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ยามใดที่เขตชายแดนของมครรัฐเกิดความวุ่นวายขึ้น ท่านก็ทรงรับสั่งเหล่าทหารมาตย์ผู้เป็นแม่ทัพนายกองให้ไปแก้ไขเขตชายแดน^๗ พระอรรคภกษจารย์อธิบายสรุปว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงส่งแม่ทัพนายกองไปแก้ไขเขตชายแดน หมายถึง ส่งแม่ทัพนายกองไปช่วยกันทำปัจจัยจันทชนบทให้เจริญ ขบไล่พวกโจรให้หนีไป จัดบ้านที่มีโจรภัยให้สงบ (ราบคาบ) ให้อารักขา ทำการงานมิกสิกรรม เป็นต้น ให้ดำเนินไป พระราชาทรงเป็นโสดาบัน จึงไม่ทรงรับสั่งว่า “จงฆ่า จงประหารพวกโจร”^๘ จากการศึกษาพบว่าพระเจ้าพิมพิสารมีวิถีชีวิต ดังนี้

๑) มีศรัทธา

พระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อมใสเคารพนับถือในเจ้าลัทธิหลายคน เช่น โสณทัณฑะพราหมณ์^๙ ขฤลิ ๓ พี่น้อง ฯลฯ ทรงประทับใจในลัทธิธุดกumar ตั้งแต่ที่ทรงแรกเห็นพระกุมารในเวลาที่จะด็จออกผนวชใหม่ ๆ ในคราวที่ได้เสด็จไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ พระองค์ทรงเสด็จไปพบตรัสสมอบราชสมบัติและมอบให้เป็นจอมทัพ^{๑๐} ทรงเห็นอภัยาศัยและเลื่อมใสว่าจะทรงเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน จึงได้เชิญเสด็จมาเยี่ยมที่แคว้นมคธถ้าทรงบรรลุปะเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ด้วยความศรัทธาในพระพุทธเจ้า เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงได้ยินข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกมาทางกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ซึ่งเคยเป็นขฤลิมาก่อน พระองค์พร้อมด้วยพราหมณ์และคหบดีชาวมคร ๑๒๐,๐๐๐ คน ได้เสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ต้นไทรชื่อสุประติษฐเจติย์ ในสวนตาลหนุ่ม^{๑๑}

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนุปุปพิทกา คือ ทรงประกาศทานกถา สิลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังกถา และทรงประกาศสามกัถาสัทธิธรรมเทศนา คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ผลปรากฏว่าธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่พราหมณ์และคหบดีชาวมคร ๑๑๐,๐๐๐ คน รวมทั้งพระเจ้าพิมพิสาร ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา ส่วนชาวมครอีก ๑๐,๐๐๐ คน ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา^{๑๒}

^๕ พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๔๒/๒๕.

^๖ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๒/๔๘.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๙๐/๑๔๕.

^๘ วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๙๐/๗๔.

^๙ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๓/๑๑๓.

^{๑๐} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๑๑ - ๔๒๔/๕๕๕ - ๕๕๘.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๖๕ - ๖๖.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗ - ๖๘, พุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๒๙๑.

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงบรรลุนิพพานแล้ว ^{๑๓} ได้ทูลพระพุทธเจ้าว่า ความปรารถนา ๕ ประการของพระองค์สำเร็จแล้ว คือ ขอให้ได้อภิเษกราชสมบัติ ขอให้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาสู่แคว้นแคว้น ขอให้ช้างโคตรพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแสดงธรรม และขอให้ทรงรู้ทั่วถึงธรรมนั้น พระองค์จึงขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้จนตลอดชีวิต ^{๑๔} พระเจ้าพิมพิสารทรงศรัทธาในพระพุทธเจ้ามาก แม้เวลาจะสวรรคตพระองค์ก็ทรงสรรเสริญพระพุทธเจ้าอยู่จนกระทั่งสวรรคต ^{๑๕}

๒) อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงบรรลุนิพพานแล้ว พระองค์ได้ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปรับภัตตาหารที่พระราชวังในวันพรุ่งนี้เช้า เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกเสด็จมาถึงแล้ว พระเจ้าพิมพิสารทรงนำของเคี้ยวของฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยพระองค์เอง ^{๑๖}

พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชดำริว่า พระราชอุทยานเวฬุวันไม่ไกลและไม่ใกล้จากหมู่บ้านคมนาคนสะตวก ผู้ประสงค์พึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงัด เสียงไม่อีกทึก เว้นจากคนสัญจรไปมา เป็นที่กระทำการลับของหม่มมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น จึงทรงจับพระสุวรรณภิงคารหลังน้ำน้อมถวายพระราชอุทยานเวฬุวันแด่ภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธองค์ทรงรับพระราชอุทยานเวฬุวันเป็นอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ^{๑๗}

มิใช่แต่บำเพ็ญทานมัยเท่านั้น ทรงกระทำปิตติทานมัย คือ การแผ่ส่วนบุญกุศลด้วย ทรงนิมนต์พระพุทธเจ้าเพื่อเสวยภัตตาหารในวันถัดมา ทรงถวายข้าวยาคุ ของเคี้ยว ของฉัน ถวายผ้าและเสนาสนะ แล้วทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ทรงอุทิศว่า “อิหัง เม ญาตินัง โหตุ” ขอทานนี้จงมีแก่พวกญาติของเรา ^{๑๘}

สมัยที่กรุงเวสาลีเกิดภัย ๓ อย่าง คือ ทุพภิกขภัย มีฝนแล้งและขาดแคลนอาหาร อมนุษย์ภัย อมนุษย์เบียดเบียน และโรคภัยเบียดเบียน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบว่า พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป จะเสด็จไปเมืองเวสาลี ทรงมีรับสั่งให้ตกแต่งหนทางถวายระหว่างกรุงราชคฤห์ถึง

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘, พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๒๙๑.

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๖๙.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๖ - ๒๗๗/๒๐๗ - ๒๐๙.

^{๑๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗ - ๕๙/๖๙ - ๗๑.

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑ - ๗๒.

^{๑๘} พ.พ.อ. (ไทย) ๒๕/๓ - ๕/๑๕, พ.พ.อ. (ไทย) ๑/๓ - ๕/๒๙๑ - ๒๙๓.

แม่น้ำคงคา เป็นระยะทาง ๕ โยชน์ โปรยดอกไม้ ๕ สี ยกธงผ้า หม้อน้ำ และต้นกล้วยตลอดทาง ให้สร้างวิหารทุก ๑ โยชน์ ให้กั้นเศวตฉัตร ๒ ชั้น สำหรับพระพุทธเจ้า และฉัตรชั้นเดียวสำหรับภิกษุทุกรูป ทรงทำการบูชาด้วยดอกไม้ ของหอมและถวายมหาทาน เมื่อถึงริมฝั่งแม่น้ำคงคา ก็ทรงส่งเสด็จพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ขึ้นเรือพระที่นั่ง และทรงส่งพระราชสาส์นไปถวายเจ้าลิจฉวีให้ตกแต่งหนทางถวายการต้อนรับพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จกลับก็ทรงกระทำสักการะเป็นสัปดาห์จากเดิม และทรงนำเสด็จพระพุทธเจ้ากลับเมืองราชคฤห์^{๑๙}

นอกจากนี้ พระเจ้าพิมพิสาร ยังได้ทรงถวายคนวัด ให้แก่พระปิลินทวัจฉะ เพื่อช่วยทำที่เรือนให้ภิกษุในเจียมเขา พระพุทธเจ้าได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และอนุญาตให้มีคนวัด พระเจ้าพิมพิสารจึงถวายคนวัด ๕๐๐ คน และได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นมามีชื่อเรียกว่า อารามิกคาม หรือปิลินทวัจฉคาม^{๒๐} ซึ่งเป็นการช่วยบรรเทาภาระของภิกษุสงฆ์ในการทำงานต่าง ๆ เป็นอันมาก ทำให้ภิกษุมีเวลาไปทำกิจของสงฆ์มากขึ้น

พระเจ้าพิมพิสารทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยประการต่าง ๆ เป็นอันมาก และได้พระราชทานหมอชิวโกมาภัจจ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำราชสำนักให้เป็นหมอประจำองค์พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์^{๒๑}

๓) รักษาศีล และเจริญภาวนา

พระพุทธเจ้าทรงประทับที่พระเวฬุวันวิหาร เป็นเวลา ๓ พรรษา ในช่วงเวลานั้นพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงเสด็จไปเข้าเฝ้าเสมอ ได้ทรงฟังพระธรรมเทศนาหลายครั้ง ทรงรักษาศีล และเจริญภาวนาเป็นประจำ ทรงรักษาอุโบสถเดือนละ ๔ ครั้ง^{๒๒} แม้ขณะที่พระเจ้าพิมพิสารถูกคุมขัง ก็ได้เสวยพระกระยาหาร พระองค์ก็ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยการเดินจงกรม แม้กระทั่งเวลาจะสวรรคตก็ยังคงสรรเสริญพระพุทธเจ้าอยู่จนกระทั่งสวรรคต อีกทั้งพระองค์ยังขอประทานโอกาสจากพระพุทธเจ้าให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมกล่าวธรรมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักข^{๒๓} ซึ่งเป็นเหตุให้มีการประชุมกันของภิกษุสงฆ์ และมีการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะมาจนถึงทุกวันนี้

^{๑๙} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๒๓๕ - ๒๓๙, ๒๘๒ - ๒๘๓, ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๒/๔ - ๑๒, ๔๗ - ๔๘.

^{๒๐} วิมพา. (ไทย) ๒/๖๑๘ - ๖๑๙/๑๓๙ - ๑๔๐.

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๑/๑๘๖.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗ - ๒๐๙.

๔) เกื้อกูลผู้อื่น

พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นพระราชาที่ตั้งมั่นในธรรม ทรงช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในปกครองของพระองค์เสมอ ทรงนำประชาชนไปฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า จนชาวมคธได้บรรลุธรรมกว่าแสนคน ทรงเกื้อกูลพระราชเทวี คือ พระนางเขมาให้ได้บรรลุธรรม พระนางเขมาทรงมีพระสิริโฉมงามมาก ทรงยินดีในการปรุงแต่งรูปโฉม ไม่ทรงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพราะทรงทราบว่าพระพุทธองค์มักทรงกล่าวโทษของรูป พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงออกอุบายให้ภริยาร้องเพลงพรรณานางงามของพระเวฬุวันวิหาร จนทำให้พระนางปรารถนาจะชม เมื่อเสด็จไปถึงทรงทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์มีหญิงงามดุจดุจดิตายืนถวายงานพัดอยู่ข้าง ๆ แต่ทว่าหญิงนั้นกลับขราลง จนทำให้พระนางเกิดความสังเวชใจ พระพุทธองค์จึงทรงตรัสให้พระนางดูร่างกายซึ่งไม่สะอาดเน่าเปื่อยที่คนทั้งหลายปรารถนา ทรงตรัสสอนให้ทำสมาธิ เจริญกายคตาสติ พิจารณาเห็นรูปนามเป็นอนิจจัง และละมานานุสัย^{๒๔} และทรงตรัสพระคาถาว่า “สัตว์ทั้งหลายผู้กำหนดยินดีด้วยราคะ ย่อมตกไปสู่กระแสตัณหา เหมือนแมงมุมติดใยที่ตนถักไว้เอง นักปราชญ์ทั้งหลายตัดกระแสตัณหานั้นได้แล้ว หมดความยินดี ย่อมละทุกข์ทั้งปวงไปได้”^{๒๕} เมื่อจบพระธรรมเทศนาพระนางเขมาได้บรรลุธรรม พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงอนุญาตให้พระนางเขมาบวชเป็นภิกษุณี

นอกจากนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงเกื้อกูลพระสหายต่างแคว้นซึ่งมิเคยพบกัน แต่มีพระราชไมตรีที่ดีต่อกัน คือ พระเจ้าปุกกุสะติ แห่งเมืองตักสิลา โดยต่างเป็นพระราชาที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรมเหมือนกัน พระราชาทั้งสองเมืองต่างส่งบรรณาการให้แก่กันโดยอาศัยพ่อค้าที่เดินทางไปค้าขายระหว่าง ๒ เมืองนั้น

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปุกกุสะติทรงส่งผ้ากัมพล ๘ ผืน ๕ สี ล้าค่ามาให้พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงทรงนำไปถวายพระพุทธเจ้า ๔ ผืน และทรงเก็บไว้ใช้ ๔ ผืน พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชดำริจะตอบแทนด้วยรัตนะที่มีมูลค่ามากที่สุด และทรงมีพระราชดำริว่าพระพุทธเจ้าเป็นรัตนะที่ประเสริฐที่สุด จึงทรงสนานพระเศียรแต่เช้าตรู่ ทรงอธิษฐานองค์อุโบสถ เสด็จขึ้นสู่ปราสาท แล้วทรงลิขิตพระอักษรลงในแผ่นทองคำ ลิขิตพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และจบท้ายว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่น่าสัตว์ออกจากทุกข์ ขอให้สหายเสด็จออกผนวชเถิด แล้วทรงให้อำมาตย์อัญเชิญไปถวายแด่พระเจ้าปุกกุสะติ

^{๒๔} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๔ - ๓๕๗/๔๓๐ - ๔๓๔, พุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/๑๓๙/๒๒๐ - ๒๒๙, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๔๗/๔๙๗ - ๔๙๘.

^{๒๕} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๔๗/๑๔๑, พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๕๘/๔๓๐ - ๔๓๔.

เมื่อพระเจ้าปุกกุสาตีได้ทรงอ่านบทสรรเสริญพระรัตนตรัยนั้นก็บังเกิดความปีติโสมนัสอย่างแรงกล้า เมื่อทรงอ่านจบแล้วก็ประทับนั่งเข้าฌานเสวยความสุขเป็นเวลาครึ่งเดือน และทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ ออกผนวชตั้งใจอุทิศต่อพระบรมศาสดา^{๒๖}

พระพุทธเจ้าได้ทรงเสด็จไปโปรดภิกษุปุกกุสาตีถึงโรงช่างหม้อของนายภคคะในกรุงราชคฤห์ ทรงแสดงธาตุวิภังคสูตร เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วภิกษุปุกกุสาตีได้บรรลุอนาคามีผล^{๒๗} พระเจ้าปุกกุสาตีได้เป็นพระอริยบุคคลด้วยการแก้กมลจากมิตรอย่างพระเจ้าพิมพิสารที่ได้ทรงส่งพระราชสาส์นไปบอกข่าวพระรัตนตรัย

พระเจ้าพิมพิสารทรงแก้กมลโสมโกฬวิสะ บุตรของเศรษฐีในกรุงจัมปา และกุลบุตรทั้งหลายให้มีโอกาสบรรลุนิพพาน พระองค์ทรงมีรับสั่งให้กุลบุตรในหมู่บ้าน ๘๐,๐๐๐ คน มาประชุมกัน และทรงตรัสสอนกุลบุตรทั้งหลายเกี่ยวกับประโยชน์ในปัจจุบัน^{๒๘} และมีรับสั่งให้ทุกคนไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังเทศนาธรรมเกี่ยวกับประโยชน์ในภายภาคหน้า

กุลบุตรทั้งหลายจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ภูเขาคิชฌกูฏ ได้ฟังพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอนุปพุททิกถา และอริยสัจ ๔ แล้วได้ดวงตาเห็นธรรม ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ส่วนโสมโกฬวิสะได้กราบทูลขอบรรพชา ทำความเพียรไม่นานก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๒๙}

พระพุทธเจ้าทรงประทับที่พระเวฬุวันวิหารในระหว่างพรรษาที่ ๒ - ๔ เป็นเวลา ๓ พรรษา^{๓๐} พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงนำประชาชนจำนวนมากเสด็จไปเข้าเฝ้าพระองค์หลายครั้ง อีกทั้งยังทรงชักชวนให้ประชาชนมีศรัทธา ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ทำทาน และฟังพระธรรมเทศนาเป็นประจำจนมีผู้นับถือพระพุทธศาสนามากมาย ซึ่งสนั่นกุมารพรหมได้กล่าวยืนยันว่า มีชาวมคธผู้มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย เป็นผู้ที่มีศีลที่พระอริยะชอบใจ และเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ตั้งอยู่ในพระธรรมแล้วมีจำนวนมากกว่า ๒,๔๐๐,๐๐๐ คน ที่ได้ล่องลับไปแล้ว และเป็นพระโสดาบัน หรือพระสกทาคามี^{๓๑}

^{๒๖} ม.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓๔๒/๒๖๖ - ๒๗๘.

^{๒๗} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๔๒ - ๓๗๐/๔๐๑ - ๔๑๕.

^{๒๘} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๔๒/๑๖๓ ; ประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึงประโยชน์ในโลกนี้ เช่น การทำไร่นา การค้าขายที่สุจริตเที่ยงธรรม ตลอดจนการเลี้ยงดูมารดาบิดาโดยถูกต้องชอบธรรม ; วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒/๓.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒ - ๒๔/๑ - ๘.

^{๓๐} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๗๓/๑/๑๗ (มมร.).

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๐/๒๒๔ - ๒๒๕.

ในปีนปลายพระชนม์ชีพของพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ถูกอชาตศัตรูราชกุมารปลงพระชนม์ โดยเจ้าชายได้พกกฤษแอบเข้าไปในพระราชวัง แต่ถูกอำมาตย์จับได้ พระองค์ทรงสอบถามเจ้าชายว่า ต้องการฆ่าพระองค์เพื่ออะไร เจ้าชายตอบว่าต้องการราชสมบัติ พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงมอบ ราชสมบัติให้แก่อชาตศัตรูราชกุมาร^{๓๒} แต่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีรับสั่งให้นำพระราชบิดาไปขังไว้ใน เรือนอบ พระเจ้าพิมพิสารมิได้เสวยพระกระยาหาร แต่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยความสุข ประกอบด้วยมรรคผลโดยการเดินจงกรม เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบก็ทรงบังคับช่างกลบให้ กระทำทารุณต่อพระบิดา พระเจ้าพิมพิสารทรงเกิดทุกข์เวทนาอย่างรุนแรง แต่ทรงระลึกถึง โอโห พุทโธ โอโห ธมโม โอโห สงโฆ จนกระทั่งเสด็จสวรรคต^{๓๓} เมื่อทรงสวรรคตแล้ว ได้ไปเกิดเป็นยักษ์ชื่อชนวสกะ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา^{๓๔}

พระเจ้าพิมพิสารพระราชผู้เป็นโสดาบัน ทรงได้รับการสรรเสริญจากประชาชนว่าเป็น พระราชาผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี ขวานินคัม และชาวชนบท ปกครองประชาชนให้อยู่เป็นสุข ทรงเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทรงรักษาศีลบริบูรณ์ แม้กระทั่งเวลาจะสวรรคต พระองค์ก็ยังคงสรรเสริญพระพุทธเจ้าอยู่จนสวรรคต^{๓๕}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระราชาทรงธรรมที่มีวิถีชีวิตประกอบด้วย การมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน เป็นผู้มีศีล รักษาอุโบสถเดือนละ ๔ ครั้ง เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน ตลอดทั้งทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลพระองค์เองและเกื้อกูลผู้อื่น เช่น ชักชวนพระมเหสี เพื่อนพระราช ข้าราชการ และประชาชนในปกครอง ให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ได้ฟังพระ- สัทธรรม และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยพระราชศรัทธาอย่าง แท้จริง ทรงถวายวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา พระราชทานหมอชีวกโกมารภัจ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำ ราชสำนักให้เป็นแพทย์ประจำองค์พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ ทรงทำให้กรุงราชคฤห์ที่พระองค์ทรง ปกครองเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรก และมีส่วนให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยาย ออกไปอย่างกว้างขวาง เพราะอาศัยพระบรมราชูปถัมภ์ของพระองค์

^{๓๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๙/๑๘๕ - ๑๘๗.

^{๓๓} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๓๙/๒๙๒ - ๒๙๕ (มมร.).

^{๓๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๐/๒๑๐ - ๒๑๑.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๖ - ๒๗๗ /๒๐๗ - ๒๐๙.

๒.๑.๒ พระนางสุปปาวาสา

พระนางสุปปาวาสาเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์เมืองโกลิยะ พระนางได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าครั้งแรกก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล^{๓๖} ทรงอภิเษกสมรสกับศากยกุมารพระองค์หนึ่ง และทรงพระครรภ์นานถึง ๗ ปี และมีพระครรภ์หลง^{๓๗} อยู่ถึง ๗ วัน พระนางทรงทุกข์ทรมานมาก แต่ทรงอดกลั้นทุกขเวทนานั้นไว้ด้วยความตรึก ๓ ประการ คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติเพื่อละทุกข์ และพระนิพพานเป็นสุขตัวอย่างแท้จริง พระนางจึงขอให้พระราชสวามีเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาน้อย การมีพระพลานามัยสมบูรณ์ และความเป็นอยู่ของพระนางให้พระพุทธองค์ทราบ^{๓๘}

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสประทานพรให้พระนางสุปปาวาสามีสุข ออย่ามีโรค จงประสูติโอรสผู้ไม่มีโรค พระนางสุปปาวาสาจึงทรงพระเกษมสำราญ และมีพระประสูติพระราชโอรสผู้ไม่มีโรค แล้วทรงขอให้พระราชสวามีนิมนต์ภิกษุสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานมาฉันภัตตาหารที่พระราชนิเวศน์เป็นเวลา ๗ วัน^{๓๙}

พระนางสุปปาวาสาทรงนำของขบฉันอันประณีตประเคนภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานด้วยพระหัตถ์ของพระนางเองตลอด ๗ วัน และทรงให้สิวลีกุมาร พระราชโอรสถวายยอภิวาทพระพุทธเจ้า และไหว้ภิกษุสงฆ์ทุกรูป พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามพระนางว่ายังปรารถนาจะมีพระราชโอรสอีกหรือไม่ พระนางกราบทูลว่าปรารถนาจะมีพระราชโอรสอีก ๗ พระองค์^{๔๐}

พระสารีบุตรได้ชวนให้สิวลีกุมารบรรพชา พระนางสุปปาวาสาก็ตรัสอนุญาตให้พระกุมารซึ่งมีอายุ ๗ ปี ๗ วัน ได้บรรพชา เพียงแค่จรดมิดโกนเพื่อปลงผมเท่านั้น พระกุมารก็สำเร็จโสดาปัตติผล เมื่อปลงผมเสร็จก็สำเร็จอรหัตตผล

พระนางสุปปาวาสาเป็นอัครอุปัฏฐายิกาของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ถนอมถวายเป็นของต่าง ๆ เช่นของเคี้ยว ของบริโภค หรือเภสัชอันสมควร แต่พระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ พระนางถวายสังฆภัตและปาฏิปุคคคลิกภัตทุกวัน วันละ ๘๐๐ ที่ พระนางเป็นผู้ยินดีในการสละ และยินดีในการทำทาน^{๔๑}

^{๓๖} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๓/๔๕๒.

^{๓๗} ครรภ์หลง หมายถึงอาการที่ทารกขวางช่องคลอด ทำให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นในครรภ์ เพราะลมกรรมवादพัดหมุน ทำให้ทารกพลิกหมุนกลับไปกลับมา ไม่สามารถคลอดได้ตามปกติ ; ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๑๔๙.

^{๓๘} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๑๙๙.

^{๓๙} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๐๑ - ๒๐๒, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๔๑๔/๖๒๗.

^{๔๐} ขุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๐๓ - ๒๐๔.

^{๔๑} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๑๔๘ - ๑๔๙.

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสอนโมทนาแก่พระนางสุปปวาสาว่า อริยสาวิกาผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๔ ประการแก่ปฏิกาคห คือ ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละ ครั้นให้ทั้ง ๔ ประการนั้นแล้วก็ย่อมมีส่วนได้ในอายุ วรรณะ สุขะ พละนั้นอันเป็นทิพย์ หรืออันเป็นของมนุษย์ ^{๔๒} และในภายหลังได้ทรงสถาปนาพระนางสุปปวาสาในตำแหน่งผู้เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลายผู้ถวายรสอันประณีต ^{๔๓}

พระนางสุปปวาสาเป็นโสดาบันที่อยู่ในวรรณะกษัตริย์ที่มีวิถีชีวิตประกอบด้วยการมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ทรงปราศจากความตระหนี่ มีความยินดียิ่งในการให้ทาน ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ และปฏิบัติธรรม ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น กล่าวคือเกื้อกูลเจ้าชายสิวลีให้ได้บรรพชาจนพ้นจากทุกข์ภัยในวัฏฏสงสาร

๒.๑.๓ ชิวโกโกมารภัก

ชิวโกโกมารภักเป็นบุตรของนางสาละวดี ซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีในเมืองราชคฤห์ ที่มารดาให้หญิงรับใช้นำใส่กระดังออกไปทิ้งไว้ที่กองขยะ บังเอิญเจ้าชายอภัยราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารเสด็จผ่านไป และทรงทอดพระเนตรเห็นทารกถูกฝังการมล้อมอยู่ พระองค์จึงสั่งให้ราชบุรุษนำทารกนั้นไปมอบให้แม่นมในพระราชวังดูแล แล้วตั้งชื่อทารกนั้นว่า ชิวโก หมายความว่ายังมีชีวิตอยู่ และต่อท้ายชื่อด้วยโกมารภัก หมายถึง เป็นผู้ที่เจ้าชายทรงรับสั่งให้เลี้ยงไว้ ^{๔๔}

เมื่อชิวโกโกมารภัก อายุได้ ๑๖ ปี ^{๔๕} ได้ทูลถามเจ้าชายอภัยว่าใครคือบิดามารดาของเขา เจ้าชายตรัสว่า พระองค์ไม่รู้จักมารดาของเขา แต่พระองค์คือบิดา เพราะได้เลี้ยงดูเขาไว้ ชิวโกโกมารภักได้ฟังดังนั้นคิดได้ว่าตนควรจะเรียนศิลปวิทยาไว้ เพราะคนที่รู้ศิลปวิทยาจะพึ่งราชสกุลได้ยาก ดังนั้นเขาจึงหลบหนีจากพระราชวังเดินทางรอนแรมไปจนถึงกรุงตักกสิลา ซึ่งเป็นราชธานีของแคว้นคันธาระ เข้าไปหานายแพทย์ผู้เป็นอาจารย์ทศปาโมกข์ ไปขอศึกษาวิชาแพทย์ ^{๔๖}

แพทย์ผู้นั้นถามเขาว่าเขาเป็นใคร ชิวโกโกมารภักตอบว่า ตนเป็นหลานของพระเจ้าพิมพิสาร และเป็นบุตรของเจ้าชายอภัย ^{๔๗}

^{๔๒} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๗/๙๕ - ๙๖.

^{๔๓} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๖๓/๓๓.

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๗ - ๓๒๘/๑๘๐ - ๑๘๑, ที.สี. (ไทย) ๑๑/๑๓๙/๒๙๐, อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๕๖/๔๐๔ - ๔๐๕.

^{๔๕} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๕๖/๔๐๕.

^{๔๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๘/๑๘๑.

^{๔๗} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๒๙/๒๕๓.

ชีวกโกมารภัจเป็นผู้ที่มีความทรงจำดี จึงศึกษาได้อย่างรวดเร็ว เขาใช้เวลาศึกษาเป็นเวลา ๗ ปี จึงไปถามอาจารย์ว่า เมื่อไหร่จะสำเร็จการศึกษาวิชานี้ อาจารย์จึงให้เขาเดินทางไปรอบ ๆ กรุงตักกสิลา ในระยะ ๑ โยชน์ แล้วหาสิ่งที่ไม่ใช่ตัวยา แต่ชีวกโกมารภัจไม่พบสิ่งใดที่ไม่สามารถใช้ทำยาได้ อาจารย์จึงบอกว่า เขาได้ศึกษาสำเร็จแล้ว อาจารย์ทศปาโมกข์คิดว่า ชีวกโกมารภัจ เป็นบุตรของราชสกุล เมื่อกลับถึงแล้วจึงได้ลาภสักการะใหญ่จากสำนักบิดา และปู่ เหตุนั้นเขาจะไม่รู้จักคุณของอาจารย์ หรือคุณค่าของศิลปะ จึงให้เสปียงเดินทางกลับแต่น้อย^{๔๘} ชีวกโกมารภัจจึงเดินทางกลับกรุงราชคฤห์ ระหว่างทางถึงเมืองสาเกต เขาได้ยืมข้าวภรรยาเศรษฐีป่วยเป็นโรคปวดศีรษะมา ๗ ปี เขาจึงอาสาไปรักษาด้วยวิธีใช้เนยใสหุงกับตัวยา แล้วให้ภรรยาเศรษฐีนั้นต้วยาทาทางจมูก ฤทธิ์ยาทำให้คนไข้อาเจียน และหายเป็นปกติ ภรรยาเศรษฐีจึงให้รางวัลเป็นเงิน ๔,๐๐๐ กหาปณะ รวมทั้งรางวัลเพิ่มจากเศรษฐี บุตร และสะใภ้ อีก ๑๖,๐๐๐ กหาปณะ ทาส ทาสี และรถม้าอีก ๑ คัน เมื่อชีวกโกมารภัจเดินทางถึงกรุงราชคฤห์ ได้เข้าเฝ้าเจ้าชายอภัยและทูลถวายของรางวัลทั้งหมดเป็นค่าเลี้ยงดู แต่เจ้าชายทรงรับสั่งว่าทรัพย์ทั้งหมดเป็นของชีวกโกมารภัจ และขอให้เขาสร้างบ้านอยู่ในวังของพระองค์^{๔๙}

ชีวกโกมารภัจมีวิถีชีวิตที่น่าศึกษา น่าประพุดติดตาม และนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต จากการศึกษาพบว่าท่านมีวิถีชีวิต ดังนี้

๑) ประกอบอาชีพสุจริต

ชีวกโกมารภัจเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระเจ้าพิมพิสารมีหน้าที่รักษาพยาบาลพระราชชาข้าราชสำนักฝ่ายใน รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์^{๕๐} มีผลงานการรักษาครั้งสำคัญ เช่น ถวายการรักษาโรคริดสีดวงทวารให้พระเจ้าพิมพิสารโดยการทายาเพียงครั้งเดียว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงหายประชวรรับสั่งให้สตรี ๕๐๐ นาง แต่งตัวเต็มยศแล้วให้เปลื้องออกรวมเป็นห่อ พระราชทานให้หมอชีวกโกมารภัจ แต่หมอไม่รับ ตอบว่าเป็นหน้าที่ของตน^{๕๑} ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานบ้านเรือน เครื่องใช้ สอย อุทยานอัมพวัน บ้านส่วยมีมูลค่าปีละ ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ และทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ให้^{๕๒}

หมอชีวกโกมารภัจได้รักษาโรคปวดศีรษะให้เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ผู้ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะ ๗ ปี โดยการผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะ และนำสัตว์มีชีวิตออกไป ๒ ตัว เมื่อเศรษฐีหายป่วยแล้วได้ให้ทรัพย์สมบัติทุกอย่าง และยอมตนเป็นทาสรับใช้ของหมอ แต่หมอชีวกโกมารภัจขอรับทรัพย์เพียง

^{๔๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๙/๑๘๒, วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๒๙/๒๕๓ - ๒๕๔.

^{๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๒๙ - ๓๓๐/๑๘๒ - ๑๘๕.

^{๕๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๑/๑๘๖.

^{๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๑/๑๘๖.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๑/๑๘๕ - ๑๘๖, วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๓๑/๒๕๕.

๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ และให้ถวายพระเจ้าแผ่นดินอีก ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ^{๕๓} ได้ทำการรักษาโรคเนื้องอกในลำไส้ให้แก่บุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี โดยทำการผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ออก เศรษฐีให้รางวัลเป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ กหาปณะ^{๕๔} ได้ทำการถวายการรักษาโรคผอมเหลืองให้พระเจ้าปชโชติแห่งเมืองอุชเชนี โดยการให้พระองค์เสวยพระโอสถผสมเนยใส เมื่อทรงหายประชวรแล้วได้พระราชทานผ้าสีไวยกะ^{๕๕} ๑ คู่ แก่หมอชีวกโกมารภัจ^{๕๖}

นอกจากนั้น ยังได้ถวายการรักษาโรคพระอุทรผูกของพระพุทธเจ้า โดยการจัตยาถายชนิดประณีต คือ ก้านอุบล ๓ ก้าน อบด้วยตัวยาต่าง ๆ ให้พระพุทธองค์ทรงสูดดม^{๕๗} และถวายการรักษาอาการพระโลหิตหือ โดยการผ่าพระบาทของพระพุทธเจ้า เอาพระโลหิตเสีย และเนื้อร้ายออก ชำระล้างแผลแล้วใส่ยาพันแผลทิ้งไว้^{๕๘}

หมอชีวกโกมารภัจมีภารกิจมาก ทั้งการรักษาพระราชา พระสนม และภิกษุสงฆ์ต่าง ๆ แทบไม่มีเวลาจะรักษาประชาชนที่ป่วยไข้ จนทำให้ผู้ป่วยเป็นโรคติดต่อกัน ๕ ชนิด คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อหรือโรคหลอดลมโป่งพองไอเรื้อรัง และโรคลมบ้าหมู พวกนี้มาบวชเป็นภิกษุจำนวนมาก เป็นภาระแก่ภิกษุอื่นที่ต้องพยาบาลภิกษุป่วยไข้ ท่านจึงกราบทูลพระพุทธเจ้าขอมิให้บวชให้แก่บุคคลที่เป็นโรครดังกล่าว^{๕๙} ทำให้ภิกษุลดภาระในการพยาบาลภิกษุป่วยไข้ลง และมีเวลาพิจารณาธรรมมากขึ้น

๒) มีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

สมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของหมอชีวกโกมารภัจ หมอได้กราบทูลถามว่าตนได้ยินว่าบุคคลทั้งหลายฆ่าสัตว์เจาะจงถวายพระสมณโคดม พระองค์ทรงทราบแต่ก็ทรงเสวยเนื้อที่เขาฆ่าเจาะจงถวายนั้น เป็นความจริงหรือเท็จประการใด

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๒/๑๘๖ - ๑๘๙.

^{๕๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๓/๑๘๙ - ๑๙๐.

^{๕๕} ผ้าสีไวยกะ เป็นผ้าที่ชาวแคว้นอุตตรกุรุทวีปใช้ห่อศพคนตาย พวกนกหัสติลิงค์ได้คาบซากศพ พร้อมทั้งผ้านั้นไปวางที่ยอดเขาหิมพานต์ ดึงผ้าออก แล้วกินซากศพ พวกนายพรานพบผ้านั้นจึงนำมาถวายพระเจ้าปชโชติ ; วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๓๕/๒๕๗ - ๒๕๘.

^{๕๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๔/๑๙๑ - ๑๙๓.

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๖/๑๙๔ - ๑๙๗.

^{๕๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๙๐/๕๖๓ - ๕๖๔, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๒/๑๖๓/๓๐๗ - ๓๐๘. (มมร.)

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๘ - ๘๙/๑๔๒ - ๑๔๔.

พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายว่า การกล่าวนั้นไม่จริง และทรงแสดงว่าเนื้อที่ภิกษุไม่ควรฉันมี ๓ อย่าง คือ เนื้อที่ตนเห็น เนื้อที่ตนได้ยิน และเนื้อที่ตนสงสัยว่าเขาฆ่าเพื่อจะถวายแต่ภิกษุทั้งหลาย^{๖๐} ทรงอธิบายต่อไปว่า ภิกษุทั้งหลายอาศัยอยู่ในที่ใดก็แผ่เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต ในทุกที่ทุกสถาน ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียน เมื่อมีผู้นิมนต์ไปรับภัตตาหาร ภิกษุก็ไม่ติดอยู่กับอาหาร อันประณีต แต่เล็งเห็นโทษ และมีปัญหาหาทางพ้นทุกข้ออยู่ ภิกษุไม่คิดจะเบียดเบียน การฉันจึงไม่มีโทษ^{๖๑} หมอชีวกโกมารภัจเมื่อได้ฟังดังนั้นจึงขอลี้พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ และขอให้พระพุทธรูปทรงจำตนว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะนับตั้งแต่บัดนี้ไปจนตลอดชีวิต^{๖๒}

๓) อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา

หมอชีวกโกมารภัจได้รับพระราชทานผ้าสีไวยกะ ๑ คู่ จากพระเจ้าปชโชติ หมอเห็นว่า ผ้ายดังกล่าวเป็นผ้าเนื้อดีเยี่ยมคู่ควรกับพระพุทธเจ้า หรือพระเจ้าพิมพิสารเท่านั้น^{๖๓} จึงได้ถวายผ้านั้นแด่พระพุทธเจ้า เมื่อทรงกระทำอนุโมทนาจบลง หมอชีวกโกมารภัจก็ได้สำเร็จโสดาปัตติผล^{๖๔} รวมทั้งในเวลาต่อมาก็ได้ขอให้พระพุทธรูปทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับคหบดีจีวร จึงทำให้มีธรรมเนียมการถวายผ้าคหบดีจีวรขึ้น^{๖๕} และเมื่อได้รับพระราชทานผ้ากัมพล หรือผ้าขนสัตว์ ราคา ๕๐๐ กหาปณะ จากพระเจ้ากาสิ ท่านก็นำไปถวายพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์รับผ้ากัมพลได้^{๖๖}

นอกจากนี้ หมอชีวกโกมารภัจได้สร้างวิหาร พระคันธกุฎี กุฎี มณฑป ที่อยู่เวลากลางวัน ที่อยู่เวลากลางคืน และสร้างกำแพงสูง ๑๘ ศอก ล้อมรอบสวน และได้นิมนต์พระพุทธเจ้าเป็นประธาน พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ มารับภัตตาหาร ถวายจีวร แล้วถวายชีวกัมพวันารามเป็นพระวิหาร^{๖๗} หมอชีวกโกมารภัจมักจะถือของหอม พวงดอกไม้จำนวนมากไปยังวัดอัมพวัน บูชาพระพุทธเจ้าแล้วฟังธรรม และนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มารับภัตตาหารที่บ้านของตนเสมอ^{๖๘}

^{๖๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๑/๔๘ - ๔๙.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๓ - ๕๕/๔๙ - ๕๓.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๓ - ๕๕/๔๙ - ๕๓.

^{๖๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๕/๑๙๔.

^{๖๔} ม.ม.อ. ๑/๕๑/๕๕, ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๓๙/๒๙๐ (มมร.).

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๕, ๓๓๗/๑๙๔, ๑๙๗ - ๑๙๘.

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๘/๑๙๙ - ๒๐๐.

^{๖๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๕๑/๕๕, ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๓๙/๒๙๐ - ๒๙๑ (มมร.).

^{๖๘} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๑๘๒.

๔) รักษาศีล และเจริญภาวนา

หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลายครั้ง ได้ถวายการรักษาพยาบาล พระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ ท่านได้กราบทูลถามหลักธรรมหลายประการ เช่น ปัญหาเรื่องการฉันทะ ปัญหาเรื่องหลักธรรมของอุบาสก ^{๖๙} ได้กราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ เช่น การรับคบหบดีจิ๋ว รับผ้ากัมพล สถานที่เดินจงกรม เรือนไฟ ขอพุทธบัญญัติไม่ให้วชกับคนที่เป็โรคติดต่อ ๕ ประเภท ในการเข้าเฝ้าแต่ละครั้งพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงธรรมมิถาโปรดเสมอ ทำให้หมอชีวกโกมารภัจจ์มีโอกาสพิจารณาธรรมเสมอ

๕) เกื้อกูลผู้อื่น

หลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงกระทำปิตุฆาต ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารไปแล้วนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูก็ไม่สามารถที่จะหลับพระเนตรลงได้ ^{๗๐} พวกอำมาตย์ทั้งหลายจึงก็กราบทูลให้พระองค์ไปหาเจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่พวกเขานับถือ หมอชีวกโกมารภัจจ์จึงกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของเข และได้กล่าวพรรณาคุณของพระพุทธองค์ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงมีรับสั่งให้หมอชีวกโกมารภัจจ์จัดเตรียมขบวนไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ^{๗๑} เมื่อเสด็จไปถึงชีวกัมพวันาราม พระเจ้าอชาตศัตรูได้ตรัสทูลถามถึงผลแห่งการบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสอธิบายผลแห่งความเป็นสมณะ ไว้ตามสามัญญผลสูตร เมื่อทรงจบพระธรรมเทศนาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงสำนึกผิด และได้สารภาพผิดที่ได้ทรงปลงพระชนม์ชีพของพระราชบิดา พระพุทธองค์ทรงรับการขอมานั้น ทำให้พระเจ้าอชาตศรมีพระราชหฤทัยผ่องใสเบิกบาน ^{๗๒} ดังนั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์จึงเป็นผู้เกื้อกูลพระเจ้าอชาตศัตรูให้ได้สำนึกผิดและมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เป็นเหตุให้ในเวลาต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรูได้หันมาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และเป็นพุทธศาสนูปถัมภกในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ อีกทั้งได้เกื้อกูลประชาชนในขบวนเสด็จให้ได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนา

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรับรองว่า หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มื้อรียศีล อริยญาณ และอริยวิมุตติ

^{๖๙} ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๒๖/๒๗๐ - ๒๗๑.

^{๗๐} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๓๙/๔๑๙ (มมร.).

^{๗๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๕๐ - ๑๕๘/๔๘ - ๕๑.

^{๗๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๖๐ - ๒๕๒/๕๑ - ๘๕.

เป็นผู้เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า เห็นอภินิหาร ทำให้แจ้งอภินิหารอยู่^{๗๓} และได้ทรงตั้งหมอชิวโกมารักไว้ ในตำแหน่งผู้เลศกว่าอุบาสกสาวกทั้งหลายผู้เลื่อมใสเฉพาะบุคคล^{๗๔}

หมอชิวโกมารักเป็นคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบัน ที่มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา มาก ท่านมีวิถีชีวิตประกอบด้วยการเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีอาชีพที่สุจริต คนรุ่นหลังยกย่องท่านให้เป็นบรมครูทางการแพทย์ ท่านมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดียิ่งในการให้ทาน ได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาหลายประการ เป็นผู้มีศีล เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง และปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น กล่าวคือ เป็นผู้ชวนชวนในการประกอบกิจเพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ชักชวนพระเจ้าอชาตศัตรูและประชาชนทั้งหลายให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา และให้ฟังพระสัทธรรมตามสมควร ท่านจึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้พุทธบริษัทรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตาม และนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

๒.๒ วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในวรรณะพราหมณ์

๒.๒.๑ อทินนปุพพะพราหมณ์

อทินนปุพพะพราหมณ์ อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี เขามีทรัพย์มาก แต่เป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นมิฉนาคิณฐิ เขาไม่เคยให้สิ่งของแก่ใคร ๆ ดังนั้น ผู้คนทั้งหลายจึงเรียกเขาว่า อทินนปุพพะ แปลว่าผู้ไม่เคยให้อะไรแก่ใคร พราหมณ์มีบุตร ๑ คน ได้รับการเรียกชื่อว่า มัญญกณฺทลฺลี เพราะใส่ตุ้มหูเกลี้ยง ๆ เขาสอนบุตรไม่ให้ไปหาพระพุทธเจ้าและสาวก เพราะความเป็นมิฉนาคิณฐิ และความเป็นคนโลภ^{๗๕}

เมื่อมัญญกณฺทลฺลี อายุได้ ๑๖ ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง พราหมณ์กลัวหมดเปลือง ไม่ยอมไปหาหมอรักษามารักษาบุตร ได้แต่ไปถามตัวยาจากหมอ แล้วทำยารักษาเอง จนกระทั่งบุตรมีอาการกำเริบขึ้น เมื่อใกล้จะตาย พราหมณ์ได้นำมัญญกณฺทลฺลีมานอนที่ระเบียงนอกเรือน เพราะเกรงว่าผู้ที่มาเยี่ยมใช้บุตรจะเห็นทรัพย์สมบัติในเรือนของตน

ในเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลก และมัญญกณฺทลฺลีได้ปรากฏอยู่ในข่ายพระญาณ พระองค์จึงทรงเสด็จออกบิณฑบาตมายังประตูเรือนของพราหมณ์ มัญญกณฺทลฺลีพลิกตัวหันมาเห็นพระพุทธเจ้าประทับยืนเปล่งพระฉัพพณรังสี ก็คิดว่าตนมีบิดาเป็นอันธพาล จึงไม่ได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่ได้ถวายทานหรือฟังพระธรรมเทศนา บัดนี้ พระพุทธองค์ทรงประทับยืนอยู่เบื้อง

^{๗๓} อด.นกก. (ไทย) ๒๒/๑๒๐ - ๑๓๔/๖๔๑ - ๖๔๒.

^{๗๔} อด.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๖/๓๒.

^{๗๕} ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๔๐๓, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๕ - ๒๖.

หน้าแล้ว แต่มือของเราก็ไม่มีเรียวแรง ได้แต่ทำใจเลื่อมใสในพระพุทธรองค์ เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จไปแล้ว มัญญกุนทลีได้ตายลง^{๗๖} และไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๗} มีวิมานทองสูง ๓๐ โยชน์ มีนางอัปสรเป็นบริวาร ๑,๐๐๐ นาง

เมื่อพราหมณ์เฝ้าศพบุตรชายแล้วก็ร้องไห้ถึงบุตรทุกวัน มัญญกุนทลีเทพบุตรเห็นบิดาของตนร้องไห้รำพึงถึงตนในป่าช้า ก็แปลงตัวเหมือนมัญญกุนทลีหนุ่มมาขึ้นร้องไห้อยู่ใกล้ป่าช้า^{๗๘}

พราหมณ์เห็นเข้า จึงถามว่าเขามีทุกข์เรื่องอะไร เทพบุตรตอบว่ารถทองคำเกิดขึ้นแก่เขาแต่หาล้อรถไม่ได้ พราหมณ์จึงเสนอจะหาล้อรถที่ทำด้วยทองคำหรือแก้วให้ แต่เทพบุตรกลับตอบว่าขอล้อรถเป็นดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ พราหมณ์ตอบว่า เจ้าช่างโง่งนที่ปรารถนาของไม่ควร เจ้าคงตายเปล่า ไม่มีทางที่จะได้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์^{๗๙}

มัญญกุนทลีจึงถามว่า บุคคลผู้ร้องไห้เพื่อสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นคนเขลา หรือว่าบุคคลผู้ร้องไห้เพื่อสิ่งซึ่งไม่ปรากฏอยู่ ใครเป็นคนโง่เขลาไปกว่ากัน^{๘๐} พราหมณ์ยอมรับว่าตนโง่ เพราะอยากได้บุตรที่ตายไปแล้วกลับคืนมา เหมือนทารกกร้องไห้ยากได้ดวงจันทร์ พราหมณ์ระงับความเศร้าโศกและถามชายหนุ่มว่าเขาเป็นใคร ทำกรรมอะไรไว้จึงไปเกิดในเทวโลก

เทพบุตรตอบว่า ตนเป็นบุตรของพราหมณ์นั่นเอง ตนป่วยเป็นไข้ทรมาณ ได้เห็นพระพุทธรเจ้าผู้ปราศจากกิเลส ตนมีจิตใจเบิกบาน เลื่อมใส ได้ทำอัญชลีแด่พระพุทธรเจ้า แล้วได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น ก็เกิดความปิติ มีจิตเบิกบาน เลื่อมใส มีศรัทธาและขอถึงพระพุทธรเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึก มัญญกุนทลีเทพบุตรจึงขอให้พราหมณ์มีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธรธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และสั่งให้สมาทานสิกขาบท ๕ อย่างเคร่งครัด^{๘๑} อีกทั้งยังแนะนำให้พราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า ถวายทาน ฟังธรรม แล้วถามปัญหา

พราหมณ์ไปที่วัดพระเชตะวันวิหาร แต่เขาไม่ถวายบังคมพระศาสดา ไม่ทำปฏิสันถาร ได้แต่ทูลนิมนต์พระพุทธรเจ้า พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ไปรับภัตตาหารที่บ้านของเขา เขาได้ถวายภัตตาหารด้วยความเคารพ

^{๗๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๖ - ๒๘.

^{๗๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๑๘/๑๕๓, พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๙๗/๑๙๙.

^{๗๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒๘ - ๒๙.

^{๗๙} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๐๗ - ๑๒๑๑/๑๕๑ - ๑๕๒, พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๘๖ - ๑๙๐/๑๙๗ - ๑๙๘.

^{๘๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๑๒/๑๕๒, พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๙๑/๑๙๘, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๐.

^{๘๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๑๓, ๑๒๑๗ - ๑๒๒๔/๑๕๒ - ๑๕๔, พุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑๙๒ - ๒๐๖/๑๙๘ -

หลังจากพระพุทธองค์เสร็จภารกิจแล้ว พราหมณ์กราบทูลถามว่า ผู้ที่ไม่ได้ถวายทาน ไม่ได้บูชาพระองค์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้รักษาอุโบสถเลย แต่ไปเกิดในสวรรค์ เนื่องจากมีใจเลื่อมใสหรือไม่

พระพุทธองค์ทรงตอบว่า หมู่สัตว์ที่ทำให้ใจเลื่อมใสในพระองค์แล้วไปเกิดในสวรรค์นั้นมีจำนวนนับไม่ถ้วน จากนั้นทรงอธิบายให้มัญญกณทลีปรากฏกายขึ้น พร้อมด้วยวิมาน และตรัสถามว่า เมื่อเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้

มัญญกณทลีกราบทูลว่า ตนได้สมบัตินั้นเพราะทำใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า^{๘๒} พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^{๘๓} เมื่อจบพระคาถา การตรัสรู้ธรรมก็มีแก่เหล่าสัตว์ ๘๔,๐๐๐ มัญญกณทลีเทพบุตร และอทินนปุพพะ-พราหมณ์ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล^{๘๔}

อทินนปุพพะพราหมณ์ เดิมเป็นคฤหัสถ์ที่ไม่มีความศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นมิจฉาทิฎฐิ เป็นผู้ไม่เคยให้สิ่งของแก่ใคร แต่เมื่อมีกัลยาณมิตรที่ดีเช่นบุตรชายแนะนำให้เกิดความศรัทธา และเป็นสัมมาทิฎฐิ ก็ได้ให้ทาน รักษาศีล และฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุนิโสดาบัน กลับเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยความมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๒.๒.๒ นางสาวีพราหมณ์

นางสาวีพราหมณ์ มีสามีชื่อวังคันตะ เป็นพราหมณ์นายบ้านตำบลอุปติสสคาม หรือนาลกะหรือนาลันทา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ ตระกูลของนางมีทรัพย์ ๕๖๐ โกฏิ มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ และข้าทาสชายหญิง^{๘๕} นางสาวีมีลูก ๗ คน เป็นชาย ๔ คน คือ อุปติสสะ จุนทะ อุปเสนะ เรวตะ เป็นหญิง ๓ คน คือ จาลา อุพจาลา สีสุพจาลา ซึ่งต่อมาทั้ง ๗ คน ได้เป็นพระอรหันต์ทั้งหมด^{๘๖}

วิถีชีวิตก่อนที่จะเป็นโสดาบันนางสาวีพราหมณ์เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่เลื่อมใสในพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์^{๘๗} แม้ว่าบุตรของนางได้ออกบวชไปแล้ว ๖ คน เหลือแต่เรวตะ ลูกชายคนเล็ก

^{๘๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๓ - ๓๕.

^{๘๓} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^{๘๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๘.

^{๘๕} พุ.สุ.อ. (ไทย) ๒/๓๑๙/๑๖๔.

^{๘๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๙๘/๕๘๕, ส.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๗๙/๓๗๓ - ๓๗๔, ๓๗๗.

^{๘๗} ส.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๗๙/๓๗๔, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๙๘/๕๘๕.

ซึ่งขณะนั้นมีอายุได้ ๗ ขวบ นางกลัวว่าลูกชายคนเล็กจะหนีไปบวชอีก และจะส่งผลให้วงศ์สกุลขาด
บุญและทรัพย์สินสมบัติหมดสิ้น จึงคิดจะผูกเรวตะไกวด้วยการครองเรือน ^{๘๘}

ในวันแต่งงาน ตระกูลของนางได้ไปที่เรือนของญาติเด็กหญิงนั้น และกระทำมงคลแก่
คู่บ่าวสาว โดยให้ทั้งคู่จุ่มมือลงในถาดน้ำมงคล แล้วพวกญาติได้พากันกล่าวคำมงคล ญาติคนหนึ่งได้
กล่าวมงคลให้เจ้าสาวมีชีวิตยืนยาวยิ่งกว่าคุณยายของเจ้าสาว ซึ่งขณะนั้นมีอายุ ๑๒๐ ปี นางมีฟันหัก
ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น ตกกระและหลังโก่ง จึงทำให้เรวตะกุมารรู้ถึงความจริงของชีวิต และหนีการ
แต่งงาน ไปบวชตามอย่างพี่ชายและพี่สาว ทำให้นางสารีพราหมณ์ไม่พอใจมาก ^{๘๙}

นางสารีพราหมณ์ไม่พอใจการบวชของลูก ๆ มาก ครั้งหนึ่งพระสารีบุตรพร้อมภิกษุ ๕๐๐
รูป ได้ไปบิณฑบาตถึงบ้านของนางสารีผู้เป็นมารดา นางนิมนต์ให้ท่านนั่ง จัดอาหารถวาย ขณะที่ถวาย
อาหารนางก็ตำว่าพระสารีบุตรว่าสละทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ออกบวช ทำให้นางฉิบหาย เมื่อนางถวาย
อาหารแด่พระภิกษุ นางก็กล่าวกระทบพระภิกษุทั้งหลาย แต่พระสารีบุตรไม่ได้กล่าวโต้ตอบหรือแสดง
อาการโกรธแต่อย่างใด ^{๙๐}

ก่อนที่พระสารีบุตรจะปรินิพพาน ท่านได้ตรวจดูอายุสังขารของท่านและทราบว่าจะอยู่ได้
อีก ๗ วัน ท่านนึกถึงนางสารีผู้เป็นมารดา และตกลงใจว่าจะกลับไปปรินิพพานที่บ้านเกิด พระเถระ
และพระจุนทะน้องชาย พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๕๐๐ รูป เดินทางมาถึงบ้านในเวลาเย็นของวันที่ ๗
ขณะใกล้ถึงได้พบกับอุปเรวตะผู้เป็นหลานชาย จึงฝากให้ไปบอกมารดาว่าท่านและภิกษุบริวารจะมา
พักที่บ้านคืนหนึ่ง ขอให้จัดห้องที่เคยเป็นที่เกิดให้ท่านพัก

เมื่อภิกษุทั้งหลายเข้าสู่ที่พักแล้ว พระสารีบุตรเกิดอาพาธอย่างแรงกล้า มีอาการถ่ายเป็น
เลือดอย่างหนัก นางสารีเห็นอาการของลูกชายแล้วรู้สึกหวั่นวิตก ครั้งนั้นเทวดาต่าง ๆ ได้พากันมาเฝ้า
ขอโอกาสพยาบาลท่าน แต่พระสารีบุตรบอกว่ามีผู้ปรนนิบัติดูแลแล้ว เทวดาทั้งหลายจึงพากันกลับไป

นางสารีเห็นเหตุการณ์โดยตลอด นางจึงถามพระสารีบุตรว่า พวกที่มาเยี่ยมเป็นใคร
พระเถระบอกชื่อของเทวดาที่มาเยี่ยม ตามลำดับ คือ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ท้าวสักกเทวราช ท้าวสุยามา
เทวราช ท้าวสันตสุติตาเทวราช ท้าวสุนิมิตเทวราช ท้าวปรนิมิตตวสวัตติ และท้าวมหาพรหม
นางสารีถามด้วยความแปลกใจว่าพระลูกชายเป็นใหญ่กว่าท้าวมหาพรหมอีกหรือ พระเถระรับคำของ
มารดา นางจึงเกิดความปิติขึ้นอย่างฉับพลัน และคิดว่าแม้บุตรของเรายังมีอานุภาพขนาดนี้ แล้วพระผู้
มีพระภาคเจ้า ศาสดาของบุตรเราจะมีอานุภาพสักเพียงใด

^{๘๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๙๘/๕๘๕.

^{๘๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๙๘/๕๘๕ - ๕๘๗.

^{๙๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๔๐๐/๖๐๐.

พระสารีบุตรเห็นมารดาเกิดปีติโสมนัส จึงแสดงธรรมะกล่าวถึงพระพุทธเจ้า และพระพุทธคุณนานาประการ เมื่อจบพระธรรมเทศนา นางสาวพราหมณ์ก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล นางตัดพ้อว่าเหตุใดจึงไม่แสดงธรรมอันประเสริฐนี้แก่นางเสียตั้งนานแล้ว ^{๙๑}

รุ่งเช้านางสารีลูกขึ้นมาดูพระสารีบุตรและนวดที่หลังเท้าก็รู้ว่าปรินิพพานแล้ว นางหมอบที่เท้าของพระเถระและร้องไห้รำพันว่า แต่ก่อนนางไม่รู้คุณความดีของลูก แต่บัดนี้นางไม่มีโอกาสจะนิมนต์ลูกและภิกษุสงฆ์หลายแสนรูปมาฉันภัตตาหารที่บ้าน ไม่มีโอกาสถวายจีวร ไม่มีโอกาสจะสร้างวิหารเป็นพันถวายเป็นทาน นางก็เรียกช่างทองให้มาทำเรือนยอด ๕๐๐ หลัง และเรือนรับแขก ๕๐๐ หลัง ฝายมหาชนกัจัดให้มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อบูชาสังฆารของพระสารีบุตร เป็นเวลา ๗ วัน ทำจิตกาธานด้วยแก้ว ๙๙ ชนิด และของหอมต่าง ๆ แล้วทำการเผาด้วยกำหย้าแฝก และจัดให้มีพระธรรมเทศนาตลอดทั้งคืน ^{๙๒}

นางสารีพราหมณ์ เดิมเป็นคฤหัสถ์ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่มีความศรัทธา ไม่เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แม้นางจะมีลูกทุกคนเป็นพระอรหันต์ก็ตาม แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระสารีบุตรจนบรรลุเป็นโสดาบันแล้ว กลับเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยความมีศรัทธา มั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ และมีความยินดีในการทำมหากุศล

๒.๒.๓ นางเปสการีพราหมณ์

นางเปสการี เป็นลูกสาวของพราหมณ์ในเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ เข้าวันหนึ่ง นางเห็นภิกษุจำนวนมากกำลังเดินบิณฑบาต นางตั้งข้อสังเกตว่า นักบวชเหล่านั้นยังหนุ่มแน่น มีรูปร่างงดงาม สงสัยท่านคงสูญเสียอะไร จึงพากันมาบวชในปฐมวัย ขณะนั้น มีอุบาสกผู้สำเร็จมรรคผลเดินผ่านมาพอดี มารดาของนางพราหมณ์จึงถามอุบาสกนั้นว่า เวลานี้กุลบุตรจำนวนมากได้สละภคทรัพย์และเครือญาติ ออกบวชในสมัยของพระสมณโคดม กุลบุตรเหล่านั้นเห็นประโยชน์อะไรจึงพากันออกบวช

อุบาสกตอบว่า กุลบุตรเหล่านั้นเห็นโทษในกามคุณและเห็นอานิสงส์ของการออกบวช จากนั้นได้พรรณนาคุณของพระรัตนตรัย ประกาศอานิสงส์ของศีล ๕ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นางเปสการีได้ถามว่า นางและมารดาสามารถรับไตรสรณคมน์ รักษาศีล และได้รับอานิสงส์หรือไม่

อุบาสกยืนยันว่า ธรรมเหล่านั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อประโยชน์แก่บุคคลทั้งปวง ดังนั้น ได้ให้ไตรสรณคมน์ และศีลแก่นางเปสการี เมื่อนางเปสการีรับไตรสรณคมน์และสมาทานศีลแล้ว ถามว่า กิจที่ควรทำยิ่งกว่านี้มีอีกหรือไม่ อุบาสกนั้นจึงบอกกรรมฐาน คือ อาการ ๓๒ ได้แก่ ผม

^{๙๑} ส.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๗๙/๓๗๔, ๓๗๗ - ๓๘๐.

^{๙๒} ส.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๗๙/๓๗๔, ๓๘๑ - ๓๘๓.

ขน หน้ ฝ่า เล็บ ฯลฯ ให้นางคลายความรักในร่างกาย แล้วให้ธรรมกถาเกี่ยวกับไตรลักษณ์ บอกทางวิปัสสนาให้ นางเปสการีมีจิตใจมั่นคง ใส่ใจปฏิบัตินิยญา เจริญวิปัสสนาไม่นาน นางก็สำเร็จเป็นพระโสดาบัน^{๙๓}

เมื่อนางเปสการีตายไปก็บังเกิดเป็นเทพธิดาผู้มีศรีรุ่งเรือง เป็นบริจาริกาของท้าวสักกเทวราช มีนางอัปสร ๑๐๐,๐๐๐ นาง เป็นบริวาร มีวิมานนารีนรมย์ เสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์ มีต้นไม้ทองขึ้นรอบด้าน^{๙๔} เทพธิดาเปสการีได้ตอบคำถามของท้าวสักกะที่ถามเกี่ยวกับบุรพกรรมที่ทำว่า เธอมีใจเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เชื่อมั่นไม่หวั่นไหว หมดความสงสัย ได้รักษาสิกขาบทมิได้ขาด บรรลุอุริยผล มีความแน่นอนที่จะสำเร็จโพธิญาณในวันข้างหน้า^{๙๕}

นางเปสการีเป็นคฤหัสถ์โสดาบันที่มีวิถีชีวิตประกอบไปด้วยความมีศรัทธา มีความเลื่อมใส อันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และเป็นผู้ที่เจริญวิปัสสนาเป็นประจำจนบรรลุโสดาปัตติผล

๒.๓ วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในวรรณะแพศย์

๒.๓.๑ อนาคตนิมิตกเศรษฐิ

อนาคตนิมิตกเศรษฐิ เป็นชาวเมืองสาวัตถี มีชื่อจริงว่า สุทัตตะ^{๙๖} เขาเป็นผู้ให้ทาน เป็นใหญ่ในทาน (ทานบดี) จึงได้ชื่อว่า อนาคตนิมิตก เขาเป็นบุตรของสุมนเศรษฐิ^{๙๗} อนาคตนิมิตกเศรษฐิมีภรรยาชื่อปุณณุลลิกขมา ซึ่งเป็นน้องสาวของเศรษฐิชาวกรุงราชคฤห์^{๙๘} เขามีบุตรชาย ๒ คน คือ นายกาละ^{๙๙} และนายสัทธะ ซึ่งต่อมาได้ออกบวชในสำนักพระสุภูติ ผู้เป็นอา ได้ชื่อว่า ภิกษุผู้มีศรัทธา^{๑๐๐} มีบุตรสาว ๓ คน คือ มหาสุภัททา จุฬสุภัททา และสุมนา^{๑๐๑}

จากการศึกษาพบว่า อนาคตนิมิตกเศรษฐิมีวิถีชีวิต ดังนี้

๑) เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบประกอบอาชีพสุจริต

^{๙๓} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๐๐ - ๑๐๑.

^{๙๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕๐ - ๑๕๑/๒๗.

^{๙๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕๕/๒๘.

^{๙๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๒/๓๔๘, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔.

^{๙๗} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๔๙/๓๙๑.

^{๙๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๔/๑๑๑, พุ.ชา.ติ.ก. (ไทย) ๒๗/๑๐๒/๑๔๓.

^{๙๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๘/๑๘๐.

^{๑๐๐} อ.จ.เอกทสก. (ไทย) ๒๔/๑๔/๔๒๐ - ๔๒๑, อ.จ.เอกทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๔/๕๓๔.

^{๑๐๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๑๔๔ - ๑๔๕, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๓๐๔/๔๒๕ - ๔๒๖.

อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีอาชีพค้าขาย โดยการนำสินค้าบรรทุกเกวียนไปค้าขายระหว่างเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองราชคฤห์^{๑๐๒}

๒) มีศรัทธา

ครั้งหนึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีไปค้าขายที่เมืองราชคฤห์ และพักที่บ้านของเพื่อนเศรษฐีชื่อราชคหะ เพื่อนของเขาได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน มาฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ยินคำว่า พระพุทธเจ้า ก็ย้อนถามถึง ๓ ครั้งด้วยกัน เศรษฐีสหายก็ตอบยืนยันว่า ขณะนี้พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เกิดขึ้นแล้วในโลก อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ยินเช่นนั้นเกิดความปีติและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ประสงค์จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในที่ แต่เพื่อนตอบว่า เวลานี้ยังไม่ควรจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าให้รอพรุ่งนี้เข้า

อนาถบิณฑิกเศรษฐีนอนนึกถึงเวลาที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งคืน จนผวาตื่นขึ้น ๓ ครั้งในเวลาใกล้รุ่ง เศรษฐีจึงรีบเดินไปสู่ป่าสีตวัน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทอดพระเนตรเห็นเศรษฐีเดินมา ทรงตรัสเรียกชื่อจริงของเศรษฐี อนาถบิณฑิกเศรษฐีเกิดความยินดีมาก เข้าไปหมอบลงแทบพระบาทของพระพุทธองค์ และกราบทูลถามว่าพระองค์ทรงประทับอยู่เป็นสุขดีหรือ

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า พราหมณ์ผู้ดับกิเลสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ ผู้ไม่ติดอยู่ในกามเป็นคนเยือกเย็น ไม่มีอุปธิกิเลส ตัดกิเลสเครื่องข้องได้ทุกอย่างแล้ว กำจัดความกระวนกระวายในใจเข้าถึงความสงบ ย่อมอยู่เป็นสุข^{๑๐๓} จากนั้นทรงแสดงอนุปพพิกขา และทรงประกาศสามกัมมสังกรรมเทศนา คือ อริยสัจ ๔ อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๑๐๔} แล้วขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะไปจนตลอดชีวิต พร้อมทั้งกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น^{๑๐๕}

๓) ให้ทาน และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

หลังจากบรรลุโสดาบันแล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สั่งให้บริวารจัดเตรียมของเคี้ยวของฉันอันประณีตในบ้านของเศรษฐีกรุงราชคฤห์ ครั้นรุ่งเช้า อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็นำภัตตาหารดังกล่าว ประเคนภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยตนเอง และได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษาที่กรุงสาวัตถี ระหว่างเดินทางกลับกรุงสาวัตถีเศรษฐีก็ได้ชักชวนคนทั้งหลายให้ช่วยกันสร้างอาราม สร้างวิหาร เตรียมทาน ส่วนอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็หาสถานที่สร้างวิหาร และไปขอซื้อพระราชอุทยานจากเจ้าเชตราชกุมาร เป็นเงิน ๑๘ โกฏิ และอีก ๑๘ โกฏิ สร้างพระคันธกุฎี และ

^{๑๐๒} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๔๙/๓๙๑, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๑๕๑.

^{๑๐๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๒/๓๔๖ - ๓๔๙, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๔ - ๓๐๕/๑๑๑ - ๑๑๔.

^{๑๐๔} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔ - ๑๑๕, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๑๕๑.

^{๑๐๕} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔ - ๑๑๕.

วิหารรายล้อม ทำบริเวณ ชุ่มประตู่ ศาลา หอฉัน โรงไฟ สถานที่เก็บอาหาร วัจกุฎี สถานที่ตั้งกรม บ่อน้ำ ศาลาริมสระ เรือนไฟ สระโบกขรณี และมณฑป ^{๑๐๖} รวมทั้งสร้างวิหารรายทางจาก กรุงราชคฤห์ถึงเมืองสาวัตถีทุก ๑ โยชน์ รวมระยะ ๔๕ โยชน์ เป็นที่พักของภิกษุสงฆ์ และทำการฉลอง วัดพระเชตะวันวิหาร เป็นเวลา ๙ เดือน หมดค่าใช้จ่ายไป ๑๘ โกฏิ รวมใช้จ่ายเงินทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ ^{๑๐๗}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป ทุกวัน ท่าน เป็นผู้รู้จักความชอบใจและรู้จักอันควรแก่ภิกษุสงฆ์ ^{๑๐๘} บ้านของเศรษฐีเป็นสถานที่เรีงรองด้วยผ้า กาสาวพัสตร์ เป็นที่คั่นเคยของพระภิกษุสงฆ์ ^{๑๐๙} ท่านเศรษฐีไปวัดทุกวัน ๆ ละ ๓ ครั้ง ตอนเช้ารู้ ให้คนถือข้าวยาคุหรือข้าวต้มไป รับประทานอาหารเช้าแล้วก็ให้คนถือเภสัชทั้งหลาย คือ เนยใส เนย ข้น น้ำผึ้งและน้ำอ้อยไป ในเวลาเย็นก็ให้บริวารถือของหอม ดอกไม้และผ้าไปวัด ถวายทานและรักษา ศิล บางครั้งก็ให้คนขนทรายไปเกลี่ยลงในบริเวณพระคันธกุฎี ^{๑๑๐} และมักจะพาบริวารหรือเพื่อนฝูง ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตะวันวิหาร ครั้งละประมาณ ๕๐๐ คน ^{๑๑๑}

แม้ว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะมีฐานะยากจนลงเพราะถูกโกง แต่เศรษฐีก็ยังคงถวายนิยภัต แด่ภิกษุสงฆ์วันละ ๕๐๐ รูป ^{๑๑๒} ด้วยปลายข้าวและน้ำผักดอง ^{๑๑๓} จนกระทั่งเทวดาที่สถิตอยู่ในชุ่ม ประตู่ที่ ๔ ของบ้านเศรษฐีเตือนไม่ให้ทำบุญกับพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์อีก แต่เศรษฐีกล่าวว่า เทวดาทั้งหลายไม่อาจทำให้เศรษฐีหวั่นไหวได้ ศรัทธาของตนไม่คลอนแคลนตั้งมั่นดังภูเขาสิเนรุ ตน สละทรัพย์ในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นเครื่องออกจากทุกข์ ต่อมาเทวดานั้นได้สำนึกผิด และได้ช่วยให้ ทรัพย์สมบัติของเศรษฐีที่สูญไปกลับคืนมา และขอให้เศรษฐียกโทษให้

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้พาเทวดานั้นไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงแสดง พระธรรมเทศนาโปรดจนเทวดานั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วทรงตรัสว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็น อริยสาวกโสดาบัน มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีทศสนะอันหมดจด แม้เทวดาจะห้ามไม่ให้ทำบุญ ก็ห้ามไม่ได้ ^{๑๑๔}

^{๑๐๖} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๐๖ - ๓๐๗/๑๑๕ - ๑๑๙.

^{๑๐๗} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๑๕๑, อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๔๙/๓๙๑ - ๓๙๒.

^{๑๐๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑, ๑๘/๔ - ๕, ๑๔๔.

^{๑๐๙} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๔๙๙ - ๕๐๐ (มมร.), พุ.ชา.อ. (ไทย) ๖๐/๑๖๑๓ - ๑๖๒๔/๑๐๔ - ๑๐๕.

(มมร.)

^{๑๑๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๐, ม.อุ.อ. ๑/๓๑๕, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๔๐/๓๔๙ - ๓๕๐. (มมร.)

^{๑๑๑} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖, ๑๗๙/๒๙๓, ๒๙๙.

^{๑๑๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๑๙ - ๑๒๐/๑๐ - ๑๑.

^{๑๑๓} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๔๗๐, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๐.

^{๑๑๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๑ - ๑๕, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๔๐/๓๕๐. (มมร.)

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องในฐานะความเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกสาวกทั้งหลายผู้ยินดีในการถวายทาน ^{๑๑๕}

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ผู้ที่เกิดเป็นชายแล้ว บริจาคทรัพย์ในพระพุทธศาสนา ไม่มีใครเกินอนาถบิณฑิกเศรษฐี ^{๑๑๖} ท่านให้ทานก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนา และเมื่อบรรลุนิพพานเป็นโสดาบันแล้วก็ยังให้ทานมากยิ่งขึ้น

๔) รักษาศีลและเจริญภาวนา

นับตั้งแต่อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นโสดาบันได้รักษาศีล ๕ เป็นประจำ อีกทั้งภรรยา บุตร ธิดา ตลอดทั้งบ่าวไพร่ในบ้านก็รักษาศีล ๕ ทุกคน ^{๑๑๗} ในวันอุโบสถ อนาถบิณฑิกเศรษฐี และทุกคนในบ้านก็รักษาอุโบสถ แม้แต่เด็กเล็กที่ยังไม่อดนม ท่านเศรษฐีก็ให้บ้วนปาก ให้ใส่ของมีรสหวาน ๔ ชนิดลงในปาก ทำให้เป็นผู้รักษาอุโบสถ สมทานอุโบสถศีล เมื่อไปสู่ที่นอนแล้วก็สวดสวดอาการ ๓๒ ประการ ^{๑๑๘}

พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตวันวิหาร เป็นเวลา ๑๙ พรรษา อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าทุกวัน ^{๑๑๙} พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมที่วัดพระเชตวันวิหาร ๒๖๑ สูตร มีพระสูตรที่แสดงแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี จำนวน ๑๙ สูตร พระอรหันต์สาวกทรงแสดงอีก ๓ สูตร รวมเป็น ๒๒ สูตร ^{๑๒๐} พระพุทธองค์ทรงตรัสพระธรรมเทศนาภังคหนึ่งแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีเสมอ ^{๑๒๑} ในระหว่างที่มีการฟังธรรมนั้นมักจะมีการพิจารณาธรรม และปฏิบัติธรรมไปพร้อมกัน และในบางครั้งอนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้ชี้แจงหลักธรรมให้แก่ผู้อื่น รวมทั้งปริพาชกได้เข้าใจด้วย โดยอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้อธิบายว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ตนเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา สิ่งนั้นไม่เป็นเรา สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทั้งรู้ชัดอุปายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งสิ่งนั้นตามความเป็นจริง

^{๑๑๕} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๙/๓๒.

^{๑๑๖} ที.ปา.อ. (บาลี) ๗๔๕, ที.ปา.อ. (ไทย) ๓, ๑/๑๖๗.

^{๑๑๗} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๘๖๙ - ๘๘๕/๕๒. (มมร.)

^{๑๑๘} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๕.

^{๑๑๙} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔.

^{๑๒๐} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕, รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๔ - ๑๔๖.

^{๑๒๑} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕.

ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนโมทนา และทรงตรัสชมว่า ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะข่มพวกเดียรัจฉายได้อย่างดีมีเหตุผล เหมือนอย่างอนาถบิณฑิกเศรษฐี^{๑๒๒}

๕) เกื้อกูลผู้อื่น

นอกจากอนาถบิณฑิกเศรษฐีจะปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองแล้ว ยังปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นด้วย เศรษฐีได้ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ ให้ได้เห็นภิกษุ ฟังธรรม จำธรรม พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟัง และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เช่น ได้เกื้อกูลบุตรชาย คือ นายกาละ ให้ได้ฟังธรรม และบรรลุดุจธรรม โดยใช้อุบายจ้างลูกชายให้ไปรักษาศีล อุโบสถ และฟังธรรม เพื่อแลกกับเงิน ๑๐๐ กหาปณะ และเรียนธรรมให้ได้บทหนึ่งเพื่อแลกกับเงิน ๑,๐๐๐ กหาปณะ นายกาละตั้งใจฟังธรรมให้ได้ ๑ บท แต่จำธรรมนั้นไม่ได้ จึงตั้งใจเรียนจนกระทั่งสำเร็จโสดาปัตติผล และเกิดความละอายปฏิเสธไม่รับค่าจ้าง^{๑๒๓} พระพุทธองค์ตรัสชี้แจงเหตุที่นายกาละไม่รับกหาปณะว่า “โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในแผ่นดิน กว่า การไปสู่สวรรค์ หรือกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง”^{๑๒๔} เมื่อจบพระธรรมเทศนาบุคคลเป็นอันมากได้บรรลุอริยผล

นอกจากนี้ อนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้เกื้อกูลธิดาทั้ง ๓ คน ให้ได้บรรลุดุจธรรมเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ท่านมอบหมายให้ธิดาทำหน้าที่ถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ ๒,๐๐๐ รูป ในเรือนของเศรษฐี เป็นเหตุให้ได้ฟังธรรม และได้บรรลุโสดาปัตติผล ส่วนสุมณา ธิดาคนเล็ก ได้ฟังธรรมแล้วได้บรรลุสกทาคามีผล ตั้งแต่ยังเป็นสาวรุ่น ต่อมาถึงแก่กรรม แล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต^{๑๒๕}

นอกจากบุตรธิดาแล้ว เศรษฐียังได้เกื้อกูลลูกสะใภ้ชื่อสุชาดา เป็นน้องสาวของนางวิสาขา นางสุชาดาเป็นผู้ถือตัว มักโกรธ ดุร้าย หยาบเข้า ไม่กระทำความดีปฏิบัติแก่พ่อแม่สามีและสามี ชอบคุกคามเข่นตีบริวาร^{๑๒๖} นางได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับภรรยา ๗ จำพวก คือ ภรรยาดุจพหุฆฏา ภรรยาดุจโจร ภรรยาดุจนายหญิง ทั้ง ๓ จำพวกเป็นผู้ทุศีล หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อเมื่อยตายไปย่อมไปสู่นรก ส่วนภรรยาอีก ๔ จำพวก คือ ภรรยาดุจมารดา ภรรยาดุจพี่สาวน้องสาว

^{๑๒๒} อก.ทสก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๒๑๖ - ๒๑๘.

^{๑๒๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๘/๑๘๐ - ๑๘๒.

^{๑๒๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗๘/๘๘.

^{๑๒๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๑๔๔ - ๑๔๗.

^{๑๒๖} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๘/๔๐๖ - ๔๐๘/๑๑๐ - ๑๑๑. (มมร.)

ภรรยาจุฬารัตน และภรรยาจุฬารัตน เมื่อตายไปย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์^{๑๒๗} แล้วได้ดำรงอยู่ในสรวง
ทั้งหลาย และในโศดาปัตติผล ขอประพติตนเป็นภรรยาจุฬารัตน^{๑๒๘}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เกื้อกูลทาสีคนหนึ่งได้บวชเป็นภิกษุณี ท่านได้เจริญกรรมฐานไม่นาน
ก็บรรลุอรหัตตผล ทาสีคนนั้น คือ นางปทุมมา นางมีหน้าที่ตักน้ำ^{๑๒๙} นางปทุมมาเป็นผู้กราบทูลขอให้
พระพุทธองค์เสด็จกลับมาประทับที่วัดพระเชตุวัน หลังจากที่พระองค์ตั้งใจจะเสด็จจาริกในทักษิณาคีรี
ชนบท โดยนางให้คำรับรองว่านางจักตั้งอยู่ในสรวงและรักษาศีล ๕ พระพุทธเจ้าจึงทรงเสด็จกลับ
เพราะความเคารพในพระธรรม ดังที่ทรงเคยตรัสว่า พระองค์เป็นผู้หนักในธรรม เคารพในธรรม^{๑๓๐}
เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับมาแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนา ทำให้สัตว์ ๘๔,๐๐๐ บรรลุธรรม และ
เศรษฐีก็อนุญาตให้นางปทุมมาบวชเป็นภิกษุณี^{๑๓๑}

นอกจากนี้ อนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้เกื้อกูลคนงานคนหนึ่งซึ่งรับจ้างทำงานนอกบ้าน เมื่อ
เขากลับจากการทำงานในเวลาเย็น ไม่เห็นคนงานรับจ้างคนอื่น เนื่องจากเป็นวันอุโบสถ ท่านเศรษฐีจะ
ให้อาหารและค่าจ้างแก่คนงาน แล้วให้ทำอุโบสถ คนงานนั้นจึงขอสมาทานอุโบสถครั้งวัน และอด
อาหารเย็น ร่างกายทนไม่ไหว เนื่องจากไม่ได้ทานอาหารทั้งวัน ทำให้ตายลง และได้ไปเกิดเป็นเทวดา
เพราะการรักษาอุโบสถเพียงกึ่งหนึ่ง^{๑๓๒}

นอกจากนั้น อนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้เกื้อกูลสหายสาวกของเดียรถีย์ ๕๐๐ คน ให้ได้
บรรลุธรรม โดยเป็นผู้พาสหายให้ถืดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค พร้อมทั้งน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อยและ
เครื่องนุ่งห่มไปถวายพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตุวันวิหาร ได้ฟังพระธรรมกถาอันไพเราะ จนมีจิตเลื่อมใส
และขอถึงพระพุทธองค์เป็นที่พึ่งที่ระลึก พวกท่านให้ทาน รักษาศีล และทำอุโบสถร่วมกับอนาถบิณฑิก
เศรษฐีเป็นเวลานาน จนกระทั่งได้สำเร็จโศดาปัตติผล^{๑๓๓}

๖) การปกป้องพระพุทธศาสนา

สมัยหนึ่ง มีการโจษขานกันว่าภิกษุณีธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ได้ตั้งครุฑขึ้น
พระพุทธเจ้าทรงให้ชำระอธิกรณ์ โดยตั้งกรรมการสืบสวนข้อเท็จจริง มีพระอุบาลีเป็นประธาน และ
เชิญอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา และตระกูลใหญ่ ๆ ที่เชื่อถือได้มาร่วมพิจารณา

^{๑๒๗} อก.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๒ - ๑๒๕.

^{๑๒๘} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๖๓/๒๗๙. (มมร.)

^{๑๒๙} พุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/๒๓๖/๓๓๖ - ๓๓๙.

^{๑๓๐} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๙.

^{๑๓๑} อก.สตตก.อ. (ไทย) ๓/๕๓/๒๖๕, พุ.เถร.อ. (ไทย) ๑/๒๓๖/๓๓๖, ๓๓๘.

^{๑๓๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๔ - ๑๙๖, อก.เอก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๐ - ๒๖๑/๔๓๔ - ๔๓๕.

^{๑๓๓} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๑๕๕ - ๑๖๙.

มีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นพยาน นางวิสาขาทำหน้าที่ตรวจดูร่างกายของภิกษุณี และนับวันเดือนปีของการตั้งครรรภ์ ผลปรากฏว่าภิกษุณีตั้งครรรภ์ก่อนการบวช ท่านจึงได้พ้นจากมลทิน^{๑๓๔} อนาถบิณฑิกเศรษฐีมีส่วนช่วยให้อธิกรณ์ระงับ และปกป้องไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อภิกษุสงฆ์

ในช่วงบั้นปลายของชีวิต อนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยเป็นไข้หนักได้รับทุกข์ทรมาน ท่านจึงส่งบุรุษผู้หนึ่งไปนิมนต์พระสารีบุตรมาเยี่ยมไข้ที่บ้าน พระสารีบุตรได้ไปเยี่ยมและแสดงธรรมไม่ให้ท่านยึดมั่นในอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ สัมผัส ๖ เวทนา ๖ ธาตุ ๖ ชั้น ๕ อรูปฌาน ๔ โลกนี้ โลกหน้า และอารมณ์ที่รับรู้ทางอายตนะ ๖ เมื่อพระสารีบุตรแสดงธรรมจบลง อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ร้องไห้ และกล่าวว่าไม่เคยได้ฟังธรรมเทศนานี้มาก่อนเลย ขอให้พระสารีบุตรแสดงธรรมอีกถาอย่างนี้แก่คฤหัสถ์ผู้หนุ่มสาวห่มขาวบ้าง เพราะคนที่มีกิเลสบางเบายังมีอยู่ ถ้าเขาไม่ได้ฟังพระธรรม ก็จะเสื่อมจากธรรม

เมื่อพระสารีบุตรกลับไปแล้ว อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ตายลง แล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต มีวรรณงดงามยิ่งนัก ในคตินั้น อนาถบิณฑิกเทพบุตรไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตวัน กล่าวคาถาชื่นชมยินดีวัดพระเชตวัน กล่าวสดุดีพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตร^{๑๓๕}

พระสารีบุตรเคยกล่าวรับรองว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้มีศรัทธา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีศีลที่พระอริยชอบใจ เป็นไปเพื่อสมาธิ ประกอบด้วยความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจมั่นชอบ รู้ชอบ และพ้นชอบ^{๑๓๖} ตลอดทั้งพระพุทธเจ้าก็เคยตรัสรับรองว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอริยศีล อริยญาณ และอริยวิมุตติ เป็นผู้เชื่อมั่นในพระพุทธองค์ เห็นอมตธรรม และทำให้แจ้งอมตธรรมอยู่^{๑๓๗}

เนื่องจากอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีภารกิจนอกบ้านมาก ท่านจึงตั้งบุตรสาว ให้ทำหน้าที่อุปภัมภ์บำรุงภิกษุที่บ้านแทน มหาสุภททา บุตรสาวคนโต อังคาสภิกษุสงฆ์ ฟังธรรม บรรลุโสดาบัน แล้วก็ออกเรือนไปสู่ตระกูลของสามี ท่านเศรษฐีจึงตั้งนางจุฬสุภททา ลูกสาวคนรอง และนางสุมนา ลูกสาวคนเล็ก ให้ทำหน้าที่แทนตามลำดับ แต่นางสุมนานั้นได้ตายไปตั้งแต่ยังสาว เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ปลงศพลูกสาวแล้ว แม้เป็นโสดาบันก็ไม่สามารถจะอดกลั้นความเศร้าโศกไว้ได้ จึงร้องไห้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงอธิบายว่า นางสุมนาไม่ได้แพ้ นางเป็นใหญ่กว่าเศรษฐีโดยมรรคและ

^{๑๓๔} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๒/๒๓๓ - ๒๓๘.

^{๑๓๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๓ - ๓๘๘/๔๓๓ - ๔๔๑.

^{๑๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๒/๕๓๖ - ๕๔๐.

^{๑๓๗} อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๒๐ - ๑๓๙/๖๔๑ - ๖๔๒.

ผล เศรษฐีเป็นเพียงโสดาบัน ส่วนธิดาของเศรษฐีเป็นสกทาคามี ธรรมดาผู้ไม่ประมาท ย่อมผลิตเพลินในโลกนี้และโลกหน้า^{๑๓๘} และตรัสพระคาถาว่า “ผู้ทำบุญไว้ ย่อมผลิตเพลินใจในโลกนี้ ตายไปแล้วก็ยังผลิตเพลินใจในโลกหน้า ชื่อว่าผลิตเพลินใจในโลกทั้งสอง เขาย่อมผลิตเพลินใจว่า “เราได้ทำบุญไว้แล้ว” ครั้นไปสู่สุคติ เขายังผลิตเพลินใจมากขึ้น”^{๑๓๙} ดังนั้น แม้โสดาบันจะประสบความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็ยังโศกเศร้าร้องไห้อยู่ เนื่องจากท่านยังมีกิเลสละเอียดที่ไม่นำไปสู่อบายหลงเหลืออยู่ทั้งโลภะ โทสะ และโมหะ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นคฤหัสถ์โสดาบันที่มีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วย ความเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ประกอบอาชีพสุจริต มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดียิ่งในการให้ทาน และสงเคราะห์คนยากไร้อนาถามากมาย จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกสาวกทั้งหลายผู้ยินดีในการถวายทาน เป็นผู้มีศีล รักษาศีล ๕ ทุกวัน และถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ เป็นผู้ปฏิบัติตามมรรค ๘ ประการ เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ตลอดทั้งปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น กล่าวคือ ชักชวนบุตร ภรรยา ลูกสะใภ้ บริวาร เพื่อน ตลอดจนทเวดาประจำบ้านให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ได้ฟังพระสัทธรรม และปฏิบัติธรรม ตลอดทั้งได้แสดงธรรมและชี้แจงหลักธรรมให้ผู้ที่เข้าใจผิดได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นแบบอย่างที่ดีของอุบาสกในด้านการเป็นผู้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ ถวายทาน และสงเคราะห์คนอนาถาอย่างไม่มีใครเทียบเท่า

๒.๓.๒ นางวิสาขามหาอุบาสิกา

นางวิสาขากเกิดในตระกูลเศรษฐีเมืองภัททิยะ แคว้นอังคะ บิดาชื่อธณัญชัยเศรษฐี มารดาชื่อสมมนาเทวี สามีชื่อปุนณวัณน์เศรษฐี วิสาขาขณะมีอายุ ๗ ขวบ ได้ไปรับเสด็จพระพุทธองค์พร้อมกับเด็กหญิงบริวาร ๕๐๐ คน ได้ฟังพระธรรมเทศนาที่เหมาะสมกับความประพฤตินกาลก่อน แล้วได้บรรลุโสดาปัตติผล^{๑๔๐}

^{๑๓๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๑๔๔ - ๑๔๖.

^{๑๓๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘/๒๙.

^{๑๔๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๖๐ - ๓๖๑.

เมื่อนางวิสาขามีอายุย่างเข้า ๑๖ ปี นางได้รับหมั้นจากปุณณวัณณกุมาร บุตรของมหาราช-
เศรษฐี แห่งเมืองสาวัตถี โดยรับมอบพวงมาลัยทองคำมีค่า ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ^{๑๔๑} จากพราหมณ์
๘ ท่านที่มาแสวงหาหญิงเบญจกัลยาณี

นางวิสาขาเป็นหญิงที่มีลักษณะเบญจกัลยาณี ประกอบด้วยความงาม ๕ ประการ ได้แก่
ผมงาม คือมีผมยาวและปลายงอนตั้งขึ้น เนืองาม คือริมฝีปากแดงเหมือนผลตำลึงสุกเรียบซิด กระจุก
งาม คือฟันขาวเรียบ ผิวงาม คือผิวพรรณเกลี้ยงเกลา วัยงาม คือถึงแม่คลอดแล้ว ๑๐ ครั้งก็ยังดูสาว
เหมือนกับคลอดบุตรแค่ครั้งเดียว^{๑๔๒} กริยามารยาทในการยืน เดิน นั่งและนอนงดงามทุกอิริยาบถ^{๑๔๓}

ในการเตรียมงานแต่งงาน ธนัญชัยเศรษฐีได้มอบให้นางวิสาขาจัดเรือนต้อนรับแขก
นางเป็นผู้ฉลาดเฉลียวแหลม จัดเรือนต้อนรับพระเจ้าปเสนทิโกศล พ่อสามี และแขกต่าง ๆ ตลอดทั้ง
มอบหมายให้ทาสและกรรมกรกระทำสิ่งที่ควรถวายแด่พระราช และบุคคลที่มาร่วมงาน ดูแลแม่สัตว์
พาหนะและ คนเลี้ยงสัตว์ ตลอดฤดูฝน ๔ เดือน

ธนัญชัยเศรษฐีได้จ้างทำเครื่องประดับช้อมหาดาปสาธน์ มูลค่า ๙ โกฏิกหาปณะ
เป็นของขวัญมอบให้ลูกสาว และแบ่งทรัพย์สมบัติให้อย่างละ ๕๐๐ เล่มเกวียน เช่น เงินกหาปณะ
ภาชนะต่าง ๆ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม เนยใส น้ำมัน น้ำอ้อย ข้าวสารข้าวสาลี ฯลฯ อีกทั้งรถ ๕๐๐ คัน
นางปริจจาริกา ๑,๕๐๐ คน และโคอีกจำนวนมาก อีกทั้งได้ตั้งกุฎุมพี ๘ คน ให้เป็นผู้ค้ำประกันและให้
คำปรึกษาแก่ลูกสาว และให้ทรัพย์อีก ๕๔ โกฏิเป็นค่าใช้จ่ายในการแต่งตัว ให้ประกาศในบ้านส่วย ๑๔
ตำบลรอบเมืองสาเกตว่า ผู้ใดอยากไปกับนางวิสาขาให้เก็บของไปอยู่เมืองสาวัตถี ชาวบ้านก็ตาม
ออกไปหมด จนกระทั่งมหาราชเศรษฐีพ่อสามีกลัวว่าจะเลี้ยงดูผู้คนไม่ไหว สั่งให้ขับไล่กลับไปบ้าง^{๑๔๔}
นางวิสาขาจึงไปสู่เรือนของสามีด้วยสมบัติและข้าทาสบริวารมากมาย

นางวิสาขามีวิธีการดำเนินชีวิตที่นำศึกษาเป็นแบบอย่าง จากการศึกษพบว่านางมีวิถีชีวิต
ดังนี้

๑) มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา

หลังจากที่นางวิสาขาได้แต่งงานและมาอยู่ที่เรือนของมหาราชเศรษฐีพ่อสามีในเมืองสาวัตถี
พ่อสามีมีความเข้าใจผิดในตัวนาง ต้องการจะขับไล่นางออกไปจากเรือน นางได้ชี้แจงทำความเข้าใจ

^{๑๔๑} กหาปณะ ชื่อมาตราเงินในสมัยโบราณ ๑ กหาปณะเท่ากับ ๒๐ มาสก หรือ ๑ ตำลึง คือ ๔ บาท ;
ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๗.

^{๑๔๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๖๓ - ๓๖๖.

^{๑๔๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๘๑.

^{๑๔๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๗๔ - ๓๗๘.

จนเศรษฐีขอให้นางยกโทษให้ นางกล่าวยืนยันว่า ตนเป็นธิดาของตระกูลที่มีความเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนา หากขาดภิกษุสงฆ์แล้วนางจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ ถ้านางได้ปฏิบัติบำรุงภิกษุสงฆ์ตามความพอใจ นางจึงจะอยู่ที่บ้านของพ่อสามีต่อไป ซึ่งพ่อสามีก็อนุญาตให้นางบำรุงภิกษุสงฆ์ตามใจชอบ ^{๑๔๕}

๒) ให้ทาน

นางวิสาขาเป็นบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องในฐานะความเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลายผู้ยินดีในการถวายทาน ^{๑๔๖} นางเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยการสังเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะและคิลานเภสัช เช่น การสร้างวัดบุพพารามถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ โดยการตีราคาขาย และรับซื้อเครื่องประดับมหายศมูลค่า ๙ โกฏิหาปณะ นางได้ใช้ทรัพย์ ๙ โกฏิ ซื้อที่ดิน และสร้างวิหารด้วยทรัพย์อีก ๙ โกฏิ ก่อสร้างเป็นปราสาท ๒ ชั้น ชั้นบน ๕๐๐ ห้อง และชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง ยอดปราสาทสร้างด้วยทองคำขนาดเท่าหมอนน้ำใหญ่ ซึ่งจุน้ำได้ ๖๐ หม้อ ใช้เวลาก่อสร้าง ๙ เดือน ภายใต้การกำกับดูแลของพระโมคคัลลานะ แล้วได้ทำบุญฉลองวิหารเป็นเวลา ๔ เดือน ในวันสุดท้ายของการถวายทาน นางได้ถวายผ้าสาฎกสำหรับทำจีวร ซึ่งมีราคาผืนละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่ภิกษุสงฆ์ทุกรูป และถวายเภสัชจนเต็มบาตรของพระทุกรูป ใช้ทรัพย์ในการฉลองวิหารอีก ๙ โกฏิ รวมบริจาคทรัพย์ในครั้งนี้ ๒๗ โกฏิ

ในตอนปลายของวันฉลองวิหารเสร็จ นางปลาบปลื้มใจมาก ได้เดินวนรอบปราสาทแล้วอุทานด้วยความเบิกบานใจว่า ความปรารถนาของนางที่ได้ตั้งไว้ในกาลก่อนได้บรรลุถึงที่สุดแล้ว ทั้งการถวายปราสาทใหม่ฉาบด้วยปูนขาวและดินเป็นวิหารทาน ถวายเตียง ตั่ง พูก และหมอนเป็นเครื่องเสนาสนะ ถวายสลาภัตถสมด้วยเนื้ออันสะอาดเป็นโภชนทาน ถวายผ้ากาสี ผ้าเปลือกไม้ และผ้าฝ้าย เป็นจีวรทาน ถวายเนยใส เนยข้น น้ำผึ้ง น้ำมันและน้ำอ้อยเป็นเภสัชทาน ^{๑๔๗}

พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษา ณ วัดบุพพาราม ๖ พรรษา นางวิสาขามหาอุบาสิกาไปวัดวันละ ๒ ครั้ง ก่อนเวลาฉันอาหาร นางให้คนถือของขบเคี้ยวไปถวาย ส่วนภายหลังเวลาฉันอาหาร นางใช้ให้คนถือปฏุงเภสัช และอุฐบานไป ที่บ้านของนางจะแต่งอาสนะเพื่อถวายแด่ภิกษุวันละ ๒,๐๐๐ รูปเป็นประจำ ^{๑๔๘}

นอกจากนี้ นางวิสาขายังเป็นผู้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตปัจจัย เครื่องบริโภคใช้สอยที่ควรแก่ภิกษุหลายอย่าง เช่น ขอถวายสิ่งของ ๘ อย่าง ได้แก่ ผ้าวัสสิกสาฎก คือผ้าอาบ

^{๑๔๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๖๘ - ๓๖๙.

^{๑๔๖} อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๙/๓๒.

^{๑๔๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๘๔ - ๓๘๘.

^{๑๔๘} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๕๙/๔๒๒, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔ - ๕.

น้ำฝน อาคันตุกัต คืออาหารสำหรับภิกษุที่มาขอพักอาศัย คมิกัต คืออาหารสำหรับภิกษุที่จะเดินทางไป คิลานัต คืออาหารสำหรับภิกษุไข้ คิลานุปัฏฐากัต คืออาหารสำหรับภิกษุผู้พยาบาล ภิกษุไข้ คิลานเภสัช คือเภสัชสำหรับภิกษุไข้ ฐยาคุ คือข้าวต้มที่ถวายเป็นประจำ อุทกสาฎก คือผ้าอาบน้ำสำหรับภิกษุณีสงฆ์^{๑๔๙} ตลอดทั้งนางยังได้ขอถวายสิ่งของต่าง ๆ ที่มีประโยชน์หลายอย่าง เช่น ถวายผ้าเช็ดปาก^{๑๕๐} หมอนน้ำ ไม้กวาด^{๑๕๑} พัดโบก และพัดใบตาล^{๑๕๒} รวมถึงปราสาทมีระเบียงและหลังคา^{๑๕๓}

นอกจากการอุปภัมภ์บำรุงภิกษุสงฆ์แล้ว นางยังเป็นผู้ที่สงเคราะห์ญาติ มิตร บริวาร โดยให้ปันสิ่งของแก่บุคคลต่าง ๆ เสมอ เช่น ในวันที่นางมาถึงเมืองสาวัตถี ชาวเมืองทั้งหลายส่งของขวัญไปให้ด้วยความเคารพนับถือหรือไมตรี แต่นางวิสาखाได้ให้เครื่องบรรณาการเหล่านั้นแก่ตระกูลต่าง ๆ ในเมืองสาวัตถี โดยแจกจ่ายด้วยถ้อยคำไพเราะทำให้ชาวเมืองรู้สึกผูกพันกันเหมือนญาติ^{๑๕๔}

๓) รักษาศีลและเจริญภาวนา

นางวิสาखाปกติเป็นผู้รักษาศีล ๕ เป็นประจำ และรักษาศีลอุโบสถในวันอุโบสถ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอุโบสถแก่นางวิสาखाว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แฝ่ไพศาลมาก การละเว้นการปฏิบัติตามศีลทั้ง ๘ ข้อ ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่ง ชื่อว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๑๕๕}

พระองค์ได้ตรัสสอนนางวิสาखाว่า อุโบสถมี ๓ ประการ ได้แก่ โคบาลอุโบสถ คืออุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค ผู้ที่รักษามีใจประกอบด้วยอภิขมา ปล่อยให้วันเวลาผ่านไปด้วยความโลภ นิคัณฐอุโบสถ คืออุโบสถของพวกนิครนถ์ บุคคลที่รักษาศีลอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ ย่อมไม่มีผลมาก ส่วน อริยอุโบสถ คืออุโบสถของพระอริยะ เป็นการทำความจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วด้วยความเพียร โดยการระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ระลึกถึงศีลบริสุทธ์ของตนที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ระลึกถึงคุณธรรมของเทวดา บุคคลที่รักษาศีลอุโบสถอย่างนี้ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แฝ่ไพศาลมาก แม้พระราชายุ้งใหญ่ที่ครอง ๑๖ แคว้น สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ยังมีค่าไม่ถึง ๑

^{๑๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐ - ๓๕๒/๒๒๑ - ๒๒๕.

^{๑๕๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

^{๑๕๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๙/๕๓ - ๕๔.

^{๑๕๒} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๙/๕๔.

^{๑๕๓} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๓๒๐/๑๔๐.

^{๑๕๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๗๓.

^{๑๕๕} อง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๙ - ๓๑๒.

ใน ๑๖ เสี้ยว ของการรักษาสุโธสล เพราะบุคคลผู้มีศีล รักษาสุโธสลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ทำบุญที่มีสุขเป็นกำไร ไม่มีผู้ติเตียน ย่อมได้เกิดในสวรรค์ ^{๑๕๖}

นางวิสาขาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าวันละ ๒ ครั้ง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดหลายครั้ง เช่น ทรงแสดงปฐมอิทธิโลกสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อช่วยชนะในโลกนี้ มีเนื้อหาคือมาตุคามที่ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อช่วยชนะในโลกนี้ คือ จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียง ปฏิบัติถูกใจสามี และรักษาทรัพย์ที่สามีมามาได้ มาตุคามที่ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อช่วยชนะในโลกหน้า คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา ^{๑๕๗}

๔) เกื้อกูลผู้อื่น

นอกจากนางวิสาขาจะปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองแล้ว นางยังได้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น เช่น ชักชวนพ่อแม่สามี และเพื่อน ๆ ให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาในพระรัตนตรัย และเกื้อกูลให้ได้มีโอกาสบรรลุนิพพาน เช่น

วันหนึ่งมีพระเถระรูปหนึ่งบิณฑบาตมาถึงเรือนในขณะที่มีการวสฺสธุได้นั่งบริโภคน้ำข้าวมธุปายาสในถาดทองคำอยู่ นางวิสาขาเห็นพระรูปนั้นจึงขยับให้พ่อสามีเห็นพระเถระ แต่เศรษฐิ์กลับทำเป็นไม่เห็น นางวิสาขาจึงกล่าวว่า นิมนต์พระคุณเจ้าไปข้างหน้า ขณะนี้พ่อสามีของนางกำลังบริโภคของเก่าอยู่ ทำให้เศรษฐิ์โกรธมาก และสั่งให้บริวารมาขับไล่นางวิสาขาออกจากบ้าน นางวิสาขาจึงให้เรียกภุมมพิ ๘ คน ที่บิดาของนางมอบให้มาชำระใต้สวนความ นางวิสาขาชี้แจงว่า ที่นางกล่าวเช่นนั้นหมายถึงพ่อสามีไม่ได้กระทำความผิดในอรรถภาพนี้ ได้แต่บริโภคบุญเก่า ไม่ได้หมายความว่าบริโภคของไม่สะอาด มิคารวเศรษฐิ์ได้ฟังนางวิสาขาชี้แจงก็หายโกรธ นางวิสาขาจึงสั่งให้บริวารช่วยกันจัดยานพาหนะเพื่อกลับไปเมืองสาเกต มิคารวเศรษฐิ์จึงขอโทษและอนุญาตให้นางวิสาขานิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมภิกษุสงฆ์ มารับภัตตาหารในเรือนได้

นางวิสาขาจึงให้คนไปนิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมภิกษุสงฆ์ และให้คนไปบอกพ่อสามีให้มาถวายภัตตาหาร มิคารวเศรษฐิ์ไม่ได้มาเพราะถูกนักบวชชีเปลือยห้ามไว้ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว นางก็ให้คนไปเชิญพ่อสามีมาฟังธรรม นักบวชชีเปลือยก็สั่งให้เศรษฐิ์นั่งฟังภายนอกมาน พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุกพิกถา เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วมิคารวเศรษฐิ์ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล และตั้งนางวิสาขาไว้ในตำแหน่งมารดาของตน และหมอบกราบลงแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า กราบทูลว่าตนทราบว่าทานที่ให้ในพระพุทธศาสนามีผลมาก ก็เพราะอาศัยลูกสะใภ้นี้ นางวิสาขามาสู่เรือนนี้

^{๑๕๖} อด.ติ. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๗๙ - ๒๘๐.

^{๑๕๗} อด.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๙/๓๒๔ - ๓๒๗.

เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขของตนโดยแท้ ในวันรุ่งขึ้น นางวิสาขาก็กราบนิมนต์พระพุทธเจ้าให้มาเสวยภัตตาหารที่บ้านอีก และในวันนั้นแม่สามีของนางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลอีกคน ^{๑๕๘}

นอกจากปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลพ่อแม่สามีแล้ว นางวิสาขายังได้เกื้อกูลเพื่อนหญิง ๕๐๐ คน ให้ได้ตั้งมั่นอยู่ในความเชื่ออันไม่หวั่นไหว สืบเนื่องจากกุลบุตร ๕๐๐ คน ในเมืองสาวัตถีได้ขอให้นางวิสาขช่วยดูแลภรรยาของตน เพื่อให้ภรรยาเหล่านั้นตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แต่หญิงทั้ง ๕๐๐ คน เหล่านั้น ได้ออกอุบายให้นางวิสาขาพาไปที่วัดพระเชตวัน แล้วแอบตีสู่ราจนไม่สามารถควบคุมตนเองได้ พากันปรบมือ หัวเราะ ฟ้อนรำขับร้อง ต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงเปล่งพระรัศมีจากพระโลมาออกไป ทำให้เกิดความมืดขึ้นในทันที ทำให้หญิงเหล่านั้นก็เกิดความหวาดกลัวและหายเมา จากนั้นทรงตรัสสอนหญิงเหล่านั้นไม่ให้ประมาท ควรจะทำความอุตสาหะเพื่อดับไฟทั้งหลาย มีราคะ เป็นต้น ^{๑๕๙} ทรงตรัสพระคาถาว่า “เมื่อโลกถูกเป็นไฟอยู่เป็นนิตย์ ทำไมจึงมัวหัวเราะรำเริงกันอยู่เล่า เธอทั้งหลายถูกความมืดปกคลุม ไฉนไม่แสวงหาดวงประทีปกันเล่า” ^{๑๖๐} เมื่อจบพระคาถาหญิงทั้ง ๕๐๐ คน นั้นก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ^{๑๖๑}

ในสมัยที่นางวิสาขาได้สร้างวัดบุพพารามเสร็จ นางพร้อมด้วยเพื่อนหญิง ๕๐๐ คนได้ขึ้นไปในที่ปราสาทเห็นภายในปราสาทตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ก็เกิดความดีใจ ขอให้เพื่อน ๆ อนุโมทนาต่อบุญที่นางได้รับ และนางขอแบ่งส่วนบุญให้แก่เพื่อน ๆ หญิงทั้งหลายมีใจเลื่อมใสและต่างก็อนุโมทนาสาธุ มีหญิงคนหนึ่งใส่ใจในการแผ่ส่วนบุญนั้นเป็นพิเศษ หลังจากที่นางตายไป นางได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานหลังใหญ่สวยงาม ^{๑๖๒} เทพธิดานั้นมีผิวพรรณงาม มีรัศมีสว่างไสว มีวิมานใหญ่รุ่งเรืองน่านรื่นรมย์ได้มาเพราะการอนุโมทนาในผลบุญของนางวิสาขานั้นเอง ^{๑๖๓}

๕) การปกป้องพระพุทธศาสนา

สมัยหนึ่ง มีการโจษขานกันว่าภิกษุณีธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ได้ตั้งครรรค์ขึ้น พระพุทธเจ้าทรงให้ชำระอธิกรณ์ โดยตั้งกรรมการสืบสวนข้อเท็จจริง มีพระอุบาลีเป็นประธาน และเชฏโณภินทิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา และตระกูลใหญ่ ๆ ที่เชื่อถือได้มาร่วมพิจารณา มีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นพยาน นางวิสาขทำหน้าที่ตรวจดูร่างกายของภิกษุณี ตรวจมือ เท้า สะตือ และท้อง และนับวันเดือนของการตั้งครรรค์ ผลปรากฏว่าภิกษุณีตั้งครรรค์ก่อนการบวช ท่านจึงได้พ้น

^{๑๕๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๗๔ - ๓๘๐, อภ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๕๙/๔๑๗ - ๔๒๑.

^{๑๕๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๖/๙๔ - ๙๖.

^{๑๖๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๖/๓๗.

^{๑๖๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๖/๙๖.

^{๑๖๒} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๗๖ - ๓๗๗/๒๒๗.

^{๑๖๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๒๙ - ๓๔๔/๘๔ - ๘๖.

จากมลทิน^{๑๖๔} การกระทำของนางวิสาขาจึงช่วยให้อิทธิภรรยา และปกป้องไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อภิกษุสงฆ์ หากนางเห็นว่าสิ่งใดที่จะทำให้พระพุทธศาสนาฉกฉวย นางจะพยายามหาทางป้องกันแก้ไข ช่วยระงับเรื่องราวที่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา เช่น นางวิสาขาได้รับเชิญไปร่วมงานมงคลของตระกูลหนึ่ง นางเห็นพระอุทายีนั่งคุดบนอาสนะที่กำลังในที่ลับกับหญิงสาวนั้นสองต่อสอง นางวิสาขาจึงตำหนิว่าไม่เหมาะสม เพราะชาวบ้านที่เห็นอาจเข้าใจผิดได้ แต่พระอุทายีไม่สนใจ นางวิสาขาจึงเล่าเรื่องดังกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายทราบ และมีภิกษุรูปหนึ่งนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และได้ถามพระ อุทายี พระอุทายีรับสารภาพตามข้อกล่าวหา พระพุทธเจ้าทรงติเตียน และบัญญัติสิกขาบท ไม่ให้ภิกษุนั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง^{๑๖๕} การกระทำของนางวิสาขาจึงเป็นการปกป้องไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อภิกษุสงฆ์ และป้องกันมิให้พระพุทธศาสนาเสื่อมลง

ในปีปลายชีวิตนางวิสาขามีบุตรชาย ๑๐ คน ธิดา ๑๐ คน ลูกหลานเหลน ๘,๔๒๐ คน นางมีอายุ ๑๒๐ ปี แต่วัยของนางเหมือนกับหญิงสาว ๑๖ ปี ไม่มีผมหงอกบนศีรษะแม้สักเส้นหนึ่ง^{๑๖๖} หลังจากนางวิสาขาทายไปแล้ว นางไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี และเป็นอัครมเหสีของท้าวสุนิมมิตเทวราช^{๑๖๗}

ดังนั้น ตลอดชีวิตของนางวิสาข ในเวลาเช้า นางจะถวายอาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ที่บ้าน พอถึงเวลาเย็นก็ให้บ่าวไพร่ถือเภสัช และน้ำปานะ ๘ อย่าง^{๑๖๘} ไปถวายภิกษุสงฆ์ที่วิหาร ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เสร็จแล้วจึงกลับบ้าน^{๑๖๙} เมื่อชาวบ้านมีงานบำเพ็ญกุศล งานมงคล หรืองานมหรสพ ก็จะเชิญนางวิสาขไปร่วมงาน และให้ทานอาหารก่อน เพื่อเป็นมงคล^{๑๗๐} สำหรับในเวลาที่ไม่ได้ไปวัด หรือไปร่วมงานใดนางก็ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านที่ดี ภรรยาที่ดี และลูกสะใภ้ที่ดี ควบคุมดูแลกิจการในบ้าน ประณิบัติสามี และพ่อแม่สามี

^{๑๖๔} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๑๒/๒/๒๒๒ - ๒๒๖, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๖๐/๑๓๕ - ๑๓๗.

^{๑๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๔๓ - ๔๔๔/๔๗๓ - ๔๗๕.

^{๑๖๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓/๓๘๑.

^{๑๖๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๔๕ - ๗๔๖/๘๖ - ๘๗.

^{๑๖๘} น้ำปานะ หมายถึง น้ำที่คั้นจากผลไม้ จัดเป็นยามกาลิก ของที่พระรับประเคนไว้ และฉันได้ชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง มี ๘ อย่าง คือ น้ำมะม่วง น้ำหว้า หรือน้ำชมพู น้ำกล้วยมีเม็ด น้ำกล้วยไม่มีเม็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทน์ หรือองุ่น น้ำเหง้าบัว น้ำมะปราง หรือลิ้นจี่ ; วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๐/๑๓๑.

^{๑๖๙} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๕๙/๔๒๒.

^{๑๗๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๔๓/๔๗๓.

เนื่องจากนางวิสาขามีภารกิจนอกบ้านมาก นางจึงตั้งหลานสาว ชื่อสุทนต์ ให้ทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงภิกษุที่บ้านของนาง แต่หลานสาวคนนั้นได้ตายไป เมื่อนางวิสาขาได้ฟังศพหลานรักแล้ว ก็ไม่อาจจะอดกลั้นความเศร้าโศกไว้ได้ นางจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยน้ำตานองหน้า^{๑๗๑} พระองค์ทรงตกเตือนไม่ให้เศร้าโศก และให้สติด้วยพระคาถาว่า “ความโศกเกิดจากความรัก ภัยก็เกิดจากความรักผู้พ้นจากความรักได้เด็ดขาด ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย”^{๑๗๒} ดังนั้น แม้โสดาบันจะประสบความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็ยังโศกเศร้าร้องไห้อยู่ เนื่องจากท่านยังมีกิเลสละเอียดที่ไม่นำไปสู่อบายหลงเหลืออยู่ทั้ง โลภะ โทสะ และโมหะ

นางวิสาขาคือสตรีโสตาบันที่มีวิถีชีวิตประกอบด้วย การเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดียิ่งในการให้ทาน จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลายผู้ยินดีในการถวายทาน เป็นผู้มีศีล รักษาศีล ๕ ทุกวัน และถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น กล่าวคือ ชักชวนผู้อื่น ได้แก่ บิดามารดาสามี และเพื่อน ๆ ให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ฟังพระสัทธรรม และปฏิบัติธรรม นางวิสาขาคือแบบอย่างที่ดีในด้านการบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม และการช่วยเหลือกิจการของสงฆ์

๒.๓.๓ นางสิริมา

นางสิริมา เป็นลูกสาวของนางสาลาวดี ซึ่งเป็นหญิงนครโสเภณีประจำเมืองราชคฤห์ นางสิริมาเป็นน้องสาวของหมอชีวกโกมารภัจ^{๑๗๓} เมื่อนางสาลาวดีตายไปแล้ว นางสิริมาได้เป็นหญิงนครโสเภณีแทน มีค่าตัววันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ต่อมานางได้เป็นพระสนมของพระเจ้าพิมพิสาร นางเป็นหญิงที่สวยงาม มีความชำนาญในการฟ้อนรำ และการขับร้อง^{๑๗๔}

นางสิริมาได้รับการว่าจ้างจากนางอุตตรา ผู้เป็นบุตรของปุนณเศรษฐี และเป็นภรรยาของลูกชายสุมนเศรษฐี ให้มาบำเรอสามีของนางเป็นเวลาครึ่งเดือน ด้วยค่าจ้าง ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อที่นางจะได้รักษาอุโบสถและนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานมารับภัตตาหารตลอดระยะเวลาครึ่งเดือน

^{๑๗๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๑๓/๒๖๕ - ๒๖๖.

^{๑๗๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๑๓/๔๘.

^{๑๗๓} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๗/๙๙, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๘๘.

^{๑๗๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๔๒/๒๕.

วันหนึ่งเป็นวันก่อนวันมหาปวารณา ๑ วัน สามียังนางอุตตรา เห็นภรรยาของตนมีร่างกายชะมุกชะมอมไปด้วยเหงื่อ เปราะเปื้อนขี้เถ้าและเขม่า ทำงานอยู่อยู่ในโรงครัวใหญ่ เพื่อจะอุปฐากสมณะศิระะโล้น เขาจึงหัวเราะขึ้น นางสิริมาเห็นเช่นนั้นจึงคิดริษยาว่า บุตรของเศรษฐียังสนิทชิดชอบอยู่กับนางอุตตรา นางจึงเดินเข้าไปตักเนยใสที่กำลังเดือดพล่านในกระทะที่กำลังทอดขนม มุ่งหน้าไปหานางอุตตรา

นางอุตตราเห็นนางสิริมาเดินตรงมาก็แผ่เมตตาไปที่นางว่า หญิงสหายผู้นี้ของเรามีอุปการะแก่เรามาก เราอาศัยนางนั้นแหละจึงมีโอกาสดวายทานและฟังธรรม ถ้าเรามีความโกรธต่อนางแล้วก็ขอให้เนยใสนี้จงลวกเราเถิด แต่ถ้าเราไม่มีความโกรธต่อนางขอเนยใสนั้นจงอย่าลวกเรา เนยใสเดือดพล่านที่นางสิริมาได้เทรดศิระะของนางอุตตรานั้นปรากฏเป็นเหมือนน้ำเย็น

นางสิริมาเข้าใจว่าเนยใสนั้นคงจะเย็น จึงเอาทัพพีตักเนยใสจะเทรดนางอุตตราซ้ำอีก พวกทาสของนางอุตตราเห็นดังนั้น จึงร้องด่าว่าและกรูกันทำร้ายนางสิริมา แต่นางอุตตราได้ห้ามทาสเหล่านั้นและกล่าวสั่งสอนนางสิริมา ให้นางอาบน้ำอุ่น ทาด้วยน้ำมัน

นางสิริรู้สึกตัวว่า ตนได้ทำกรรมหนักแล้ว นางจึงได้หมอบลงแทบเท้าของนางอุตตราแล้ว กล่าวคำขอขมาโทษ แต่นางอุตตรากล่าวว่าหากบิดาบังเกิดเกล้าในวิวิญญูะ ทรงยกโทษให้ นางก็จะยกโทษให้

เช้าวันรุ่งขึ้น นางสิริมาได้ถือเครื่องสักการะของเคี้ยวของฉันทต่าง ๆ มาที่เรือนของนางอุตตรา แต่นางไม่กล้าใส่บาตรของพระภิกษุสงฆ์ ได้แต่ยืนเฉยอยู่ นางอุตตราจึงรับสิ่งของนั้นมาจัดการให้ในเวลาเสร็จกิจ นางสิริมาพร้อมบริวารได้หมอบลงแทบเบื้องพระบาทของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสถามว่า นางมีความผิดอะไร

นางสิริมาราบพูลว่า เมื่อวานนางได้ทำร้ายนางอุตตรา แต่นางอุตตรากลับห้ามทาสไม่ให้ทำร้ายตน นางมีอุปการะคุณมาก จึงขอให้นางยกโทษให้ แต่นางบอกว่า ถ้าพระพุทธบิดาทรงยกโทษให้ นางก็จะยกโทษให้

พระพุทธองค์ทรงตรัสชมเชยนางอุตตรา^{๑๗๕} ด้วยพระคาถาว่า “บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดี ด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”^{๑๗๖} ในเวลาจบพระธรรมเทศนา นางสิริมา พร้อมด้วยบริวารทั้ง ๕๐๐ คน ก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล^{๑๗๗} หลังจากได้บรรลุเป็นโสดาบันแล้วนางสิริมามีวิเศษิต ดังนี้

^{๑๗๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๓/๒๕๓ - ๒๕๗, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๗๖ - ๗๙.

^{๑๗๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

^{๑๗๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๓/๒๕๗, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๗๙.

๑) เป็นผู้เสี่ยงชีวิตในทางที่ชอบ

เดิมนางสิริมา ประกอบอาชีพในทางที่ไม่ชอบด้วยการเป็นโสเภณี แต่เมื่อนางบรรลุนิติภาวะแล้ว ก็ได้สละงานที่เศร้าหมองนั้น ^{๑๗๘}

๒) ให้ทาน

หลังจากได้บรรลุนิติภาวะแล้ว นางสิริมาได้กราบนิมนต์พระพุทธเจ้า และถวายทานเป็นอันมาก รวมทั้งได้ตั้งอาหารประจำวันถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ที่บ้านทุกวัน วันละ ๘ รูป นางถวายบิณฑบาตด้วยการจ่ายทรัพย์ วันละ ๑๖ กหาปณะ นางจัดสิ่งของต่าง ๆ มีเนยใส นมสด เป็นต้น ใส่จานเต็มบาตรของพระภิกษุ อาหารบิณฑบาตนั้นเพียงพอแก่ภิกษุ ๓ - ๔ รูป

ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งได้ยินพรณาคณของนางสิริมาเกี่ยวกับไทยธรรมและความงามของนาง แล้วเกิดความรักขึ้น และเป็นโอกาสเหมาะที่ในวันรุ่งขึ้นภิกษุหนุ่มนั้นจะได้เป็นหัวหน้าคณะไปรับถวายอาหารบิณฑบาตที่บ้านนางสิริมาพอดี แต่ในวันวานนั้นนางสิริมามีอาการเจ็บป่วยนอนชมอยู่ในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระภิกษุมารับบิณฑบาต นางไม่สามารถจะรับบาตรหรือถวายอาหารด้วยมือของตนได้ ได้แต่สั่งให้ทาสีทำแทนและช่วยประคองนางออกไปไหว้พระภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหนุ่มได้เห็นนางก็เกิดกิเลสกำเริบขึ้น ไม่สามารถจะหักใจจากนางสิริมาได้ เมื่อกลับไปวัดก็ได้แต่อดอาหารนอนชมอยู่

ในเย็นวันนั้น นางสิริมาได้ตายจากไป ^{๑๗๙} แต่เมื่อนางตายไปแล้ว ก็มีได้ตายเปล่า พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ชาคศพของนางสิริมาเป็นที่ปลงสังเวช และสั่งสอนพระธรรมเทศนาแก่ชาวเมืองราชคฤห์ที่มาดูศพของนางสิริมา โดยทรงตรัสพระคาถาว่า “จงดูอัฐภาพที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แต่มีกายเป็นแผล มีกระดูกเป็นโครงร่าง อันกระสับกระส่าย ที่มหาชนดำริหวังกันมาก ซึ่งไม่มีความยั่งยืนตั้งมั่น” ^{๑๘๐} เมื่อจบพระธรรมเทศนา มหาชน ๘๔,๐๐๐ คน ได้บรรลุธรรม แม้ภิกษุผู้มีจิตผูกพันกับนางสิริมาก็บรรลุธรรม ^{๑๘๑}

๓) รักษาศีลและเจริญภาวนา

หลังจากที่นางสิริมาตายไปแล้วได้เกิดเป็นเทพธิดา อยู่ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี มีเทพธิดา ๕๐๐ องค์ เป็นบริวาร ^{๑๘๒} สิริมาเทพธิดาตอบคำถามของพระวัชชีสเถระเกี่ยวกับบุญที่นางได้ทำไว้ในภพก่อนว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงทุกขสัง สมุทัยสัง ทุกขนิโรธสัง และมรรคสังแก่นาง เมื่อนางได้ฟังธรรมนั้นแล้ว ก็สำรวมในศีลทั้งหลายอย่างเคร่งครัด ประพฤติมั่นคงอยู่ในพระธรรมที่ทรงแสดง

^{๑๗๘} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๘๖.

^{๑๗๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๓/๔๘ - ๔๙, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๘๖ - ๘๗.

^{๑๘๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๗/๗๗.

^{๑๘๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๗/๑๐๒, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๘๙.

^{๑๘๒} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๘๙.

รู้ทางที่ปราศจากกิเลส ปราศจากปัจจัยปรุงแต่ง ได้สัมผัสสมณสมาธิ มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย บรรลุคุณวิเศษ เพราะรู้แจ้งอริยสัจ หมดความลึกลับสงสัย เห็นอมตธรรม ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผลเป็น โศดาบันบุคคล ทุกข์ไม่มีแก่นางแล้ว ^{๑๘๓}

หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุเป็นโศดาบันแล้ว นางสิริมาจึงเป็นคฤหัสถ์ที่มี วิถีชีวิตประกอบไปด้วยการเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย เป็นผู้ ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน ถวายทานเป็นประจำ เป็นผู้สรวมในศีลอย่าง เกร่งกรี้ด และประพฤติปฏิบัติอยู่ในธรรม ทำสมาธิภาวนา

๒.๓.๔ นางเปสการ ธิดานายช่างหูก

นางเปสการ เป็นลูกสาวของนายช่างหูก ในเมืองอาฬวี ขณะที่นางอายุ ๑๖ ปี พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาเมืองอาฬวี ชาวเมืองได้กราบทูลนิมนต์เพื่อถวายทาน ในเวลาเสร็จภักติก พระพุทธองค์ทรงกระทำอนุโมทนาและตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า ชีวิตของเรา ไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่ เที่ยง ความตายเที่ยง” ทรงเตือนว่าชนใดไม่เจริญมรณสติ หรือระลึกถึงความตาย ชนนั้นย่อมสะดุ้ง กลัว เมื่อตายไปก็เหมือนกับบุรุษพลาดเห็นงูพิษ ส่วนชนใดเจริญมรณสติ ชนเหล่านั้นย่อมไม่สะดุ้งกลัว ในเวลาใกล้ตาย เหมือนบุรุษผู้เห็นงูพิษแต่ไกล แล้วก็ใช้ท่อนไม้เขี่ยงูทิ้งไป ฉะนั้น ท่านทั้งหลายควร เจริญมรณสติ นางเปสการได้ฟังพระธรรมเทศนานั้น ก็ได้เจริญมรณสติทั้งกลางวันกลางคืนเป็นเวลา ๓ ปี ^{๑๘๔}

หลังจากนั้น ๓ ปี พระพุทธองค์ได้เสด็จไปเมืองอาฬวีอีกครั้ง นางเปสการตั้งใจจะไปฟัง พระธรรมเทศนาที่วิหาร แต่บิดาของนางสั่งให้รีบกรอด้ายหลอดแล้วไปส่งที่โรงทอหูก เมื่อนางเปสการ กรอด้ายเสร็จก็รีบเดินทางไปโรงทอหูก ขณะนั้นชาวเมืองอาฬวีได้ถวายอาหารเรียบร้อยแล้ว และรอ ฟังอนุโมทนาอยู่ นางเปสการมาถึงจึงเข้าไปถวายบังคม แล้วยืนอยู่ที่ควร

พระพุทธองค์ทรงตรัสถามนางว่า “กุมาริกา เธอมาจากไหน ?”

นางกราบทูลว่า “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสถามอีกว่า “เธอจักไป ณ ที่ไหน ?”

นางกราบทูลว่า “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “เธอไม่ทราบหรือ ?”

นางกราบทูลว่า “ทราบ พระเจ้าข้า”

^{๑๘๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๕/๑๔๓ - ๑๔๓/๒๕ - ๒๖.

^{๑๘๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๔/๑๖๒.

พระพุทธองค์ตรัสถามอีกว่า “เธอทราบหรือ ?”

นางกราบทูลว่า “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

ฝูงชนได้ยืนดังนั้นก็พากันติเตียนธิดาของช่างหูกว่าพูดเล่นถ้อยคำกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงตรัสถามนางเปสการว่า เมื่อพระองค์ถามว่าเธอมาจากไหน เพราะเหตุใดเธอจึงตอบว่า ไม่ทราบ

นางเปสการกราบทูลว่า การที่พระองค์ตรัสถามว่า เธอมาจากไหน ย่อมหมายความว่า เธอมาจากที่ไหน จึงเกิดแล้วในที่นี้ แต่นางไม่ทราบว่ามาจากไหน จึงเกิดในที่นี้ นางจึงกราบทูลว่า ไม่ทราบ

พระพุทธองค์ได้ประทานสาธุการแก่นาง แล้วตรัสถามต่อไปว่า เมื่อพระองค์ถามว่า เธอจะไปไหนเพราะเหตุใดเธอจึงกล่าวว่าไม่ทราบ

นางกราบทูลว่า การที่พระองค์ตรัสถามว่า เธอจะไปไหน ย่อมหมายความว่า จากโลกนี้ไปแล้วเธอจะไปเกิดที่ไหนนางไม่ทราบว่าตายจากโลกนี้แล้วจะไปเกิดในที่ไหน

พระพุทธองค์ทรงตรัสถามต่อไปว่า เมื่อพระองค์ถามว่า เธอไม่ทราบหรือ เพราะเหตุไร เธอจึงกล่าวว่าทราบ

นางกราบทูลว่า นางย่อมทราบถึงความตายของนาง เพราะเหตุนั้น นางจึงกราบทูลว่าทราบ พระศาสดาตรัสถามต่อไปว่า พระองค์ถามว่าเธอทราบหรือ เพราะเหตุใด เธอจึงตอบว่า ไม่ทราบ

นางกราบทูลว่า นางย่อมทราบแต่ความตายของนางเท่านั้น แต่นางย่อมไม่ทราบว่า จะตายในเวลาใด จะเป็นเวลากลางคืน กลางวัน หรือเวลาเช้า

พระศาสดาจึงตรัสรับรองว่าปัญหาที่พระองค์ถาม เธอแก้ถูกต้องแล้ว และตรัสพระคาถาว่า ^{๑๘๕} “โลกนี้มีत्मन คนในโลกนี้น้อยคนนักจักเห็นแจ้ง น้อยคนนักจักไปสวรรค์ เหมือนนกติดข่าย น้อยตัวนักที่จะพ้นจากข่าย” ^{๑๘๖} เมื่อจบพระธรรมเทศนานางเปสการก็ได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ^{๑๘๗}

หลังจากบรรลุปะเป็นโสดาบันแล้ว นางเปสการก็คงปฏิบัติภารกิจของตนตามเดิม และมีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับก่อนที่นางจะเป็นโสดาบัน นางได้ถือกระเช้าด้ายหลุดไปหาบิดาที่โรงทอหูก ขณะที่นางไปถึง บิดาของนางกำลังนั่งหลับอยู่ นางไม่ทันสังเกต ส่งกระเช้าด้ายหลุดให้บิดา แต่บังเอิญ

^{๑๘๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๔/๑๖๒ - ๑๖๖.

^{๑๘๖} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๗๔/๘๗.

^{๑๘๗} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๔/๑๖๖.

กระเช้าด้ายหลอดกระทบที่สุดฟิม^{๑๘๘} บิดาของนางตื่นขึ้น ตกใจระชากปลายฟิม ปลายฟิมได้กระทบที่อกของนางอย่างแรง จนล้มลงตายในที่นั้น แล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

การตายของนางเปสการนั้น เป็นเหตุให้บิดาของนางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนา และได้บวชในพระพุทธศาสนา ต่อมาไม่นานก็ได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์^{๑๘๙}

หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว นางเปสการเป็นกุลสตรีที่มีวิถีชีวิตประกอบด้วยการมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีศีล เป็นผู้ที่มีจริยธรรมดีเป็นประจำ ทั้งกลางวันกลางคืน เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าอีกครั้งก็ได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบัน จากนั้นนางเปสการก็ประกอบกิจการงานสม่ำเสมอมาชีวะตามปกติ คือ นำหลอดด้ายไปส่งให้บิดาที่โรงทอหูก

๒.๓.๕ นายพรานกุกกุมิต

นายพรานกุกกุมิต มีอาชีพล่าสัตว์เลี้ยงชีวิต มีบ่วง ๕๐๐ และหลาว ๕๐๐ เป็นอาวุธ วันหนึ่ง นายพรานฆ่าเนื้อได้ ๕๐๐ ตัว จึงบรรจุเนื้อใส่เกวียนเข้าไปขายในเมืองราชคฤห์ เขาขับเกวียนผ่านหน้าปราสาทของเศรษฐีคนหนึ่ง ธิดาของเศรษฐีบังเอิญเห็นนายพราน ก็มีจิตรักใคร่ นางจึงมอบของฝากให้หญิงรับใช้นำไปให้นายพราน แล้วให้สอบถามเวลาที่เขาจะกลับ ครั้นพอทราบแล้ว ธิดาเศรษฐีก็จัดเตรียมเสื้อผ้าอาภรณ์ไว้ พอรุ่งเช้า นางก็นุ่งห่มผ้าเก่า ๆ ถูหม้อน้ำทำทไปสู่น้ำกับพวกนางทาสี และหยุดยืนคอยอยู่ ส่วนนายพรานก็ขับเกวียนออกไปแต่เช้า ธิดาเศรษฐีก็เดินตามเกวียนไปเรื่อย ๆ นายพรานเห็นนางเข้า ก็ห้ามไม่ให้นางตามไป แต่นางก็ยังคงเดินไป และกล่าวว่าการห้ามสิริที่มหาตมย่อมไม่สมควร นายพรานเมื่อรู้ว่าธิดาของเศรษฐีมาหาตน จึงได้อุ้มนางขึ้นเกวียนไป ธิดาเศรษฐีได้อยู่ร่วมกับนายพรานจนมีบุตรชายถึง ๗ คน

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาสัตว์โลกและทรงเห็นนายพรานกุกกุมิต พร้อมทั้งบุตรและสละไ้เข้าไปภายในข่ายพระญาณของพระองค์ จึงทรงถือบาตรและจีวรเสด็จไปยังที่ดักบ่วงของนายพรานแต่เขารู้รู้ ทรงแสดงรอยพระบาทไว้ใกล้กับบ่วงของนายพราน แล้วเสด็จไปประทับนั่งอยู่ได้ร่มไม้ต้นหนึ่ง

นายพรานถือธนูไปที่ที่ดักบ่วงแต่เช้า ไม่เห็นเนื้อสักตัวติดบ่วง เห็นแต่รอยพระบาทของพระพุทธเจ้า เขาจึงผูกอาฆาตด้วยคิดว่ามีผู้มาปล่อยเนื้อที่ติดบ่วงไป เมื่อเดินไปพบพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ เขาจึงปักใจเชื่อว่าสมณะรูปนี้ปล่อยเนื้อของเขา และจะฆ่าสมณะนั้น เขาจึงเอาลูกธนูใส่ที่สายธนู ตั้งท่าจะยิงพระพุทธองค์

^{๑๘๘} ฟิม เครื่องสำหรับทอผ้า มีพื้นเป็นซี่ ๆ คล้ายหวี สำหรับสอดเส้นด้าย หรือเส้นไหม ใช้กระทบให้ประสานกัน.

^{๑๘๙} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๔/๑๖๖ - ๑๖๗.

แต่พระพุทเจ้าทรงบันดาลให้นายพรานโก่งธนูค้างอยู่อย่างนั้น นายพรานรู้สึกปวดกระดูก สีข้างทั้งสองปานจะแตก หมดเรียวแรง

เมื่อนายพรานไม่กลับมา ธิดาเศรษฐีจึงให้พวกลูก ๆ ไปตามหาบิดา พวกบุตรทั้ง ๗ คน ไปถึงเห็นบิดายืนตัวแข็งอยู่ ก็พากันคิดว่า สมณนี้เห็นทีจะเป็นศัตรูของบิดาเรา ทั้ง ๗ คน จึงได้เอาลูกธนูพาดสายธนู ตั้งท่าจะยิงพระพุทเจ้า แต่พวกเขาก็ต้องยืนตัวแข็งในท่าเดียวกับบิดาของเขา ส่วนธิดาเศรษฐีเมื่อไม่เห็นทั้ง ๘ คน กลับมา นางพร้อมด้วยลูกสะใภ้ทั้ง ๗ คน ก็พากันไปตามหา เมื่อไปถึงเห็นบุคคลทั้ง ๘ คน ตั้งท่าจะยิงพระพุทเจ้า ก็ตกใจ ร้องเสียงดังลั่นว่า อ่ายังพระบิดาของนาง

นายพรานได้ยินเสียงร้องของภรรยา ก็คิดว่าผู้นี้เป็นพ่อตาของเรา เราได้ทำกรรมหนักเสียแล้ว พวกบุตรก็คิดว่า ผู้นี้เป็นตาของพวกเรา พวกเราได้ทำกรรมหนักแล้ว ทั้งนายพรานและบุตรเมื่อคิดได้ดังนั้นก็เกิดเมตตาจิตขึ้น ธิดาเศรษฐีจึงขอให้ทุกคนรับลดธนูลง แล้วขอโทษต่อพระบิดาของนาง

พระพุทเจ้าเมื่อทรงทราบว่า บุคคลเหล่านั้นมีจิตใจอ่อนโยนลงแล้ว จึงทรงบันดาลให้พวกเขาวางธนูลงได้

พวกเขาทั้งหมดจึงพากันถวายบังคมพระพุทเจ้า แล้วขอให้พระองค์ยกโทษให้พระพุทเจ้าจึงทรงตรัสอนุพพิททาโปรด ในเวลาจบพระธรรมเทศนา นายพรานกุกกุมิต พร้อมทั้งบุตรและสะใภ้ รวม ๑๕ คน ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ^{๑๙๐}

หลังจากที่พระพุทเจ้าได้เสด็จไปโปรดนายพรานกุกกุมิต พร้อมทั้งบุตรและสะใภ้แล้ว พระองค์ได้ตอบคำถามของพระอานนท์ที่ถามว่าพระองค์ได้ทรงกระทำให้นายพรานไม่ทำปาณาติบาตแล้วหรือ โดยตรัสว่า นายพรานกุกกุมิตพร้อมทั้งบุตรและสะใภ้รวม ๑๕ คน ได้ตั้งอยู่ในศรัทธาอันไม่คลอนแคลน เป็นผู้หมดความสงสัยในพระรัตนตรัย และเป็นผู้ไม่ทำปาณาติบาตแล้ว สำหรับภรรยาของนายพราน ซึ่งเป็นธิดาของเศรษฐีนั้นนางได้เป็นโสดาบันก่อนแล้ว

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันว่า ภรรยาของนายพรานกุกกุมิตบรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อ่อนที่นางยังเป็นเด็ก แต่เมื่อมาอยู่กับนายพราน สามีสั่งให้นางนำเครื่องประหารมาให้ แล้วนำไปฆ่าสัตว์ต่าง ๆ พระโสดาบันยังทำปาณาติบาตอยู่หรือไม่ อย่างไร

ในเรื่องนี้ พระพุทองค์ทรงตรัสว่า พระโสดาบันย่อมไม่ทำปาณาติบาต ภรรยาของนายพรานได้ทาลงไปอย่างนั้น ด้วยคิดว่านางได้กระทำตามคำของสามี นางไม่มีกุศลเจตนา หรือไม่มีจิตคิดเลยว่าสามีของนางจงถือเอาเครื่องประหารนี้ไปทำปาณาติบาต ^{๑๙๑} และได้ทรงตรัสพระคาถาว่า

^{๑๙๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๒๔/๒๓ - ๒๕.

^{๑๙๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๒๔/๒๕ - ๒๖.

“หากที่ฝ่ามือไม่มีแผล บุคคลก็ใช้ฝ่ามือนำยาพิษไปได้ เพราะยาพิษจะไม่ซึมเข้าไปยังฝ่ามือที่ไม่มีแผล เหมือนบาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป ฉะนั้น” ^{๑๙๒}

เดิมนายพรานกุกกุมิตเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด และกระทำการงานที่ไม่ชอบ เป็นผู้ทำกระทำความผิดบาป เป็นผู้มีศีล แต่หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุเป็นโสดาบันแล้ว นายพรานกุกกุมิตกลับมีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบและกระทำการงานชอบ เป็นผู้มีศีล เลิกอาชีพฆ่าสัตว์เลี้ยงชีวิต

๒.๔ วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในวรรณะสูตร

๒.๔.๑ นางขุชชุดตรา

นางขุชชุดตรา หรือนางอุตตรา เป็นลูกสาวของแม่นมในบ้านของโสมสเศรษฐี ในกรุงโกสัมพี นางมีร่างกายเตี้ยและหลังค่อม คนทั้งหลายจึงเรียกว่า ขุชชุดตรา แปลว่า นางอุตตราผู้เป็นหญิงค่อม นางขุชชุดตราเป็นหนึ่งในหญิงรับใช้ ๕๐๐ คน ของนางสามาวดี ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของโสมสเศรษฐี ต่อมานางสามาวดีได้รับการอภิเษกเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งเมืองโกสัมพี นางขุชชุดตราได้ตามไปรับใช้ในพระราชวังด้วย ^{๑๙๓} นางขุชชุดตรามีหน้าที่ซื้อดอกไม้จากบ้านของนายสุนนมาลาการ โดยพระเจ้าอุเทนได้พระราชทานทรัพย์เป็นค่าดอกไม้วันละ ๘ กหาปณะ

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เสด็จมายังเมืองโกสัมพี นายสุนนมาลาการหัวหน้าช่างทำดอกไม้ได้กราบนิมนต์พระองค์มาเสวยภัตตาหารที่บ้าน ขณะนั้น นางขุชชุดตราไปซื้อดอกไม้ หัวหน้าช่างทำดอกไม้จึงชวนนางให้ช่วยจัดอาหารเลี้ยงพระสงฆ์ และฟังธรรม นางขุชชุดตราได้ช่วยเหลือในโรงครัว และได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ^{๑๙๔}

ตามปกตินางขุชชุดตราจะซื้อดอกไม้เพียง ๔ กหาปณะ และเก็บเอาไว้เอง ๔ กหาปณะ แต่หลังจากที่นางได้เป็นโสดาบันแล้ว นางไม่คิดอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น เพราะเป็นผู้เห็นอริยสัจแล้ว นางจึงเอาเงินทั้งหมดซื้อดอกไม้ พระนางสามาวดีเห็นดอกไม้มากกว่าทุก ๆ วัน จึงตรัสถามนางว่า พระราชาพระราชทานค่าดอกไม้เพิ่มเป็น ๒ เท่าหรือ จึงได้ดอกไม้มากกว่าทุกวัน

นางขุชชุดตราจึงเล่าว่า ก่อนหน้านั้นนางได้ยกยอกเงินครึ่งหนึ่ง และซื้อดอกไม้เพียงวันละ ๔ กหาปณะ แต่ในวันนี้นางได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ได้บรรลุอรรถธรรมแล้ว จึงไม่พูดเท็จ พระนางสามาวดีจึงขอให้นางแสดงพระธรรมเทศนาที่ได้ฟังมาแล้วให้ฟัง

^{๑๙๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๔/๗๐.

^{๑๙๓} อ.อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๐/๔๓๑, ๔๓๓ - ๔๓๔.

^{๑๙๔} อ.อ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๐/๔๓๔, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๔.

นางขุชุตตราขออนุญาตอาบน้ำชำระร่างกาย และขอให้จัดอาสนะที่สมควรให้นาง จากนั้นก็ได้แสดงธรรมในทำนองเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เมื่อจบการแสดงธรรมพระนางสามาวดี และบริวารทั้งหลายก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล

ตั้งแต่นั้นมา หญิงเหล่านั้นก็นำนางขุชุตตราเลิกทำหน้าที่หญิงรับใช้ ให้ตั้งอยู่ในฐานะ มารดาและอาจารย์ มีหน้าที่ไปฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า แล้วนำมาแสดงให้พระนางสามาวดี และบริวารฟัง นางขุชุตตราได้กระทำเช่นนั้นเรื่อยมา จนกระทั่งนางกลายเป็นผู้แตกฉานใน พระไตรปิฎก ^{๑๙๕} ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งนางขุชุตตราไว้ในความเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกา สาวิกาทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต ^{๑๙๖}

เดิมนางขุชุตตราเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด และกระทำการงานที่ไม่ชอบ เป็นผู้ที่ถือเอา สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เป็นผู้ที่ไม่มียศ แต่หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุเป็นโศดาบันแล้ว นางขุชุตตรากลับมียศชีวิตที่ประกอบไปด้วยศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่ หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้มียศ เป็นผู้แสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น กล่าวคือ ชักชวนเจ้านายและเพื่อนร่วมงานให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อม ด้วยศีล มีโอกาสฟังธรรม จำพระธรรม และพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม จนกระทั่งผู้ฟังได้บรรลุธรรม

๒.๔.๒ นางรัชขุมالا

นางรัชขุมالاเป็นทาสีของพราหมณ์ในหมู่บ้านคยา ^{๑๙๗} กรุงสาวัตถี นางถูกนายหญิง ซึ่งเป็นสะใภ้ของพราหมณ์รังแก นางถูกด่าว่า ถูกจิกฉม ถูกทุบตี ถูกตบหน้า ถูกถีบ จนแทบทนไม่ไหว นางจึงให้ช่างโกนผมออกหมด นายหญิงจึงเอาเชือกมัดศีรษะของนาง และห้ามไม่ให้นางแกะเชือกออก นางทาสีจึงมีชื่อว่า รัชขุมالا มีความหมายว่าผู้มีเชือกเป็นพวงดอกไม้

วันหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรวจดูหมู่สัตว์ ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของนางรัชขุมالا พระองค์จึงเสด็จเข้าไปในป่า ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ^{๑๙๘} และทรงเปล่งพระฉัพพณรังสี ^{๑๙๙}

^{๑๙๕} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒๖๐/๔๓๙ - ๔๔๐, พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๙๘ - ๒๐๐.

^{๑๙๖} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๖๐/๓๒.

^{๑๙๗} พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๓๓/๙๖.

^{๑๙๘} พ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๔๐๓.

^{๑๙๙} พระฉัพพณรังสี แสงสว่างสี่มี ๖ ประการ ได้แก่ ๑. นิละ คือสีเขียวเหมือนดอกอัญชัญ ๒. ปิตะ คือ สีเหลืองเหมือนहरดารทอง ๓. โลหิตะ คือ สีแดง เหมือนสีตะวันอ่อน ๔. โอทาทะ คือ สีขาวเหมือนแผ่นเงิน ๕. มัญญฐานะ คือ สีหงสบาท สีแดงเหมือนดอกหงอนไก่ ๖. ประภัสสร คือ สีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก ; อ้าง ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๘

ในวันนั้น นางรัชชুমาลาถูกด่าว่าและเย้ยยตี นางเสียใจมากจนคิดจะฆ่าตัวตาย นางจึงทำเป็นถือหมอน้ำไปตักน้ำ แล้วเดินเข้าไปในป่า ผูกเชือกเข้ากับกิ่งไม้ต้นหนึ่ง แต่นางเหลือบเห็นพระพุทธรูปประทับนั่งเข้ามานอนอยู่ที่โคนต้นไม้ จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธรูปทรงตรัสเรียกนางด้วยวาจาที่อ่อนโยน และรับสั่งให้นางถือพระองค์เป็นที่พึ่ง ทำให้นางบรรเทาความโศกเศร้าลงได้^{๒๐๐} พระพุทธรูปทรงแสดงอนุปพิภพ และอริยสัจ ๔^{๒๐๑} คือ ทรงตรัสสอนทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางสายตรงให้บรรลุมรรตธรรม^{๒๐๒} เมื่อจบพระธรรมเทศนา นางรัชชุมาลาก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล^{๒๐๓} มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีความเห็นชอบและมีศรัทธาที่มั่นคง ปราศจากเวรภัยทั้งหลาย^{๒๐๔}

หลังจากเป็นโสดาบันแล้ว นางรัชชุมาลาเลิกคิดฆ่าตัวตาย นางเดินทางไปยังท่าน้ำ และตักน้ำกลับไปที่บ้าน พราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของบ้านเห็นนางรัชชุมาลาจึงถามว่า นางไปตักน้ำนาน แต่สีหน้าของนางผ่องใสยิ่งนัก เป็นเพราะเหตุใด นางรัชชุมาลาจึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้พราหมณ์ฟัง พราหมณ์ได้ฟังคำของนางรัชชุมาลาแล้วเกิดความดีใจ และส่งลูกสะใภ้ไม่ให้เบียดเบียนนางรัชชุมาลาอีกต่อไป และไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธรูปเจ้ามาฉันภัตตาหารที่บ้านของพราหมณ์

หลังจากที่พระพุทธรูปเจ้าเสวยเสร็จแล้วทรงตรัสเล่าถึงอดีตกรรมในชาติก่อนของนางรัชชุมาลา และของนางพราหมณ์ผู้เป็นนายหญิง แล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่อัธยาศัยของผู้ที่มาเข้าเฝ้า ผู้ที่ได้ฟังธรรมก็ได้นับถือพระรัตนตรัยและดำรงอยู่ในศีล

หลังจากนั้นพราหมณ์ได้ตั้งนางรัชชุมาลาไว้ในฐานะเป็นลูกสาว ลูกสะใภ้ของพราหมณ์ก็ปฏิบัติต่อนางรัชชุมาลาด้วยความรักจนสิ้นชีวิต^{๒๐๕}

เมื่อนางรัชชุมาลาตายไปก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงดงาม ประดับร่างกายด้วยเครื่องอาภรณ์อันเป็นทิพย์^{๒๐๖} มีอุปสรร ๑,๐๐๐ นาง เป็นบริวาร^{๒๐๗}

แก่นางรัชชุมาลาได้เห็นพระพุทธรูปประทับนั่งเข้ามานอนอยู่ที่โคนต้นไม้ นางเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเจ้า และหลังจากที่นางได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรรลุมรรตธรรมเป็นโสดาบัน

^{๒๐๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๓๓ - ๘๓๗, ๘๔๒ - ๘๔๓/๙๖ - ๙๗, พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๓ - ๒๕๔.

^{๒๐๑} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๔.

^{๒๐๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๔๕/๙๘.

^{๒๐๓} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๔.

^{๒๐๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๔๗ - ๘๔๘/๙๘.

^{๒๐๕} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๕.

^{๒๐๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๒๖ - ๘๓๑, ๘๔๘ - ๘๕๔/๙๕ - ๙๖, ๙๘ - ๙๙.

^{๒๐๗} พุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๕๕.

แล้ว นางรัชขุมาลาก็มีวิถีชีวิตประกอบไปด้วยความมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใส อันไม่อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีศีล มีสัมมาทิฐิ มีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว

๒.๔.๓ นางปุลณทาสี

นางปุลณา เป็นทาสีของเศรษฐีเมืองราชคฤห์ นางมีหน้าที่ตำข้าวเปลือก วันหนึ่งเศรษฐีให้นางตำข้าวเปลือกจำนวนมาก นางจึงตำข้าวเปลือกจนเวลาล่วงเข้าสู่กลางคืน ตัวของนางชุ่มไปด้วยเหงื่อ นางจึงไปพักตากลมอยู่ด้านนอก นางมองไปยังภูเขา และเห็นพระภิกษุทั้งหลายฟังธรรมเสร็จแล้วกำลังเดินกลับไปยังเสนาสนะของตน โดยมีแสงสว่างนำทางไปยังที่พัก

นางเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินเที่ยวไปบนภูเขาด้วยแสงสว่างนั้น ก็ได้คิดว่า เราถูกความทุกข์ เบียดเบียน จึงยังไม่ได้หลับนอน ส่วนพระคุณเจ้ายังไม่หลับเพราะเหตุใดหนอ หรือว่ามีภิกษุบางรูป อาพาธ หรือมีอุบัติเหตุ

พอเวลาเช้าตรู่ นางจึงหยิบรำชุบน้ำจุ่ม ปั่นทำเป็นขนม และปิ้งจนสุก แล้วห่อขนมไว้ในชายพก คิดไว้ในใจว่าจะกินขนมในระหว่างทางที่จะไปยังทำน้า ในระหว่างทางนางเห็นพระพุทธรองค์ และคิดว่าในวันก่อน ๆ เราพบพระศาสดา ไทยธรรมของเราไม่มี บางวันมีไทยธรรม แต่ไม่พบพระศาสดา ในวันนี้ไทยธรรมของเราก็มี พระศาสดาก็ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าแล้ว หากพระองค์ไม่ทรงคิดวาทานของเราเศร้าหมองหรือประณีตแล้ว เราควรถวายขนมนี้ แล้วนางจึงวางหม้อน้ำล้าง ถวายบังคม และกราบทูลว่า ขอพระองค์ทรงรับทานอันเศร้าหมองนี้ เพื่อสงเคราะห์แก่หม่อมฉันเถิดพระเจ้าข้า จากนั้นนางปุลณาก็น้อมถวายขนมรำปิ้งลงในบาตรของพระพุทธเจ้า ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ และกราบทูลว่า ขอธรรมะที่พระองค์ทรงเห็นแล้วนั้นจงสำเร็จแก่หม่อมฉันเถิด พระพุทธรองค์ได้ทรงกระทำอนุโมทนาว่าจงสำเร็จตามความปรารถนานั้น

นางปุลณายังคิดต่อไปว่า ถึงพระพุทธรองค์จะทำการสงเคราะห์แก่เรา ทรงรับขนมของเราก็จริง แต่กระนั้นพระองค์ก็คงจะไม่เสวยขนมนั้น คงจะประทานให้แก่กา หรือสุนัขข้างหน้า แล้วเสด็จไปยังพระราชวัง หรือเรือนของอำมาตย์ เพื่อเสวยโภชนะอันประณีตแน่แท้

พระพุทธรองค์ทรงทราบวาระจิตของนางปุลณา จึงทรงประทับนั่ง กระทำภักติก ฌ ที่นั่นเอง เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทำภักติกเสร็จแล้วได้ตรัสถามนางปุลณาว่าเพราะเหตุใดจึงนึกดูหมิ่นสาวกของพระองค์ นางได้ตรัสชี้แจงให้พระพุทธรองค์ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ปุลณา เธอนอนไม่หลับ เพราะความทุกข์ของตนเบียดเบียน ส่วนสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้าไม่หลับ เพราะความเป็นผู้ประกอบเนือง ๆ ซึ่งธรรมะเป็นเครื่องตื่นอยู่ตลอดเวลา^{๒๐๘} และทรงตรัสพระคาถาว่า “สำหรับบุคคลผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลา หมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้ง

^{๒๐๘} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๖/๓๐๔ - ๓๐๕.

กลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหาณิพพาน อาสวะทั้งหลายย่อมตั้งอยู่ไม่ได้”^{๒๐๙} เมื่อจบพระธรรมเทศนานางปุลณาก็ได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล^{๒๑๐}

หลังจากที่นางปุลณาได้ให้ทานและได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรลุเป็นโสดาบันแล้ว เชื่อได้ว่านางปุลณามีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ และมีความยินดีในการให้ทาน

๒.๕ สรุปลักษณะชีวิตของคฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาล

คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตประกอบด้วยการอยู่ครองเรือน มีครอบครัว มีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ มีอาชีพที่สุจริต มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นด้วยปัญญาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการเสียสละ การให้ทาน การแบ่งปัน เป็นผู้ที่มีศีล มีความประพฤติทางกายและวาจาสุจริต รักษาศีล ๕ ทุกวันอย่างมั่นคงยั่งยืนไม่ต่างพร้อยตลอดชีวิต เป็นที่พอใจของอริยชน บางท่านถือศีล ๘ ในวันอุโบสถ เป็นผู้ที่มีสุตะ มีการสดับฟังพระธรรมเทศนา ได้ศึกษาเรียนรู้อริยธรรม เป็นผู้ที่เจริญภาวนาเป็นประจำ และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ที่มีปัญญาอย่างพระเสขะ คือ รู้ชัดในอริยสัจ ๔ มองเห็นปฏิจลสมุปบาท เข้าใจไตรลักษณ์เป็นอย่างดี ตลอดทั้งเป็นผู้ที่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คฤหัสถ์ผู้เป็นโสดาบันบางท่าน เช่น พระเจ้าพิมพิสาร ชักกโกมารภัก อนุตตบิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา มีโอกาสปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีลและจาคะ ชักชวนผู้อื่นให้ฟังพระสัทธรรมและปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คฤหัสถ์บางท่าน เช่น นางขุชชุตตรา ได้แสดงธรรมสั่งสอนผู้อื่นจนมีผู้บรรลุธรรมหลายท่าน

คฤหัสถ์บางท่าน เช่น นายพรานกุกกุณิถ เดิมเป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด กระทำการทำงานที่ไม่ชอบ เป็นผู้ที่ไม่มีความดีศีล กระทำปาณาติบาต หรือนางขุชชุตตรา เดิมเป็นผู้กระทำการงานที่ไม่ชอบ เป็นผู้ที่ไม่มีความดีศีล กระทำอกุศลนาทาน หรือนางสารีพราหมณ์ และอกุศลนาทานพหุพกะพราหมณ์เดิมเป็นคฤหัสถ์ที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่มีความศรัทธา ไม่เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีความตระหนี่ ไม่เคยให้สิ่งของแก่ใคร แต่หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจนบรลุเป็นโสดาบันแล้วท่านเหล่านั้นมีวิถีชีวิตที่ประกอบไปด้วยความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบและกระทำการงานชอบ เป็นผู้ที่มีศีล เลิกกระทำปาณาติบาต เลิกกระทำอกุศลนาทาน เป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ มีความยินดีในการให้ทาน และเป็นสัมมาทิฎฐิ

^{๒๐๙} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

^{๒๑๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๖/๓๐๖.

ในสมัยพุทธกาลนั้น กิจของพระอริยสาวกที่สำคัญมี ๒ อย่าง คือ ถวายทานในกาลก่อน เวลาฉันอาหาร ภายหลังฉันอาหารแล้ว มักจะถือเครื่องสักการบูชา มีของหอม ดอกไม้ เป็นต้น ถือไทยธรรม มีผ้า เกสซ์ และน้ำปานะ เป็นต้น เพื่อต้องการฟังธรรม^{๒๑๑} ศฤกษณ์ในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวกรุงสาวัตถีจะถวายทานแต่เช้าตรู่ ทานอาหารเช้าแล้วจะอธิษฐานองค์อุโบสถ สวมเสื้อผ้าสะอาด ถือเครื่องหอมและดอกไม้ไปวัดพระเชตุวัน เพื่อฟังพระธรรมเทศนา ในเวลาเย็นก็จะประชุมกันเพื่อฟังพระธรรมเทศนาอีกครั้ง^{๒๑๒} ในการถวายทานนั้น ส่วนใหญ่จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มารับภัตตาหารยังที่พัก เช่น พระนางสุปปาวสา อทินนปุพพะกะพราหมณ์ นางสารีพราหมณ์ นางสิริมา บางท่านจะไปถวายทานที่วัด เช่น ชิวโกมารักจ บางท่านจะถวายทานทั้งที่บ้านและไปวัดเป็นประจำ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร อนาคตนิมิตกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา

วิถีชีวิตของศฤกษณ์ผู้เป็นโสดาบันในสมัยพุทธกาลนั้นมักใช้เวลาส่วนมากในการทำทาน อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ถือศีล และฟังธรรม และอริยสาวกส่วนมากอยู่ด้วยวิหารธรรม หรือยึดธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิต หรือพักผ่อนหาความสุขยามว่างด้วยการเจริญอนุสสติ ๖ ได้แก่ เจริญพุทธานุสสติ (ระลึกถึงพระพุทธเจ้า) เจริญธัมมานุสสติ (ระลึกถึงพระธรรม) เจริญสังฆานุสสติ (ระลึกถึงพระสงฆ์) เจริญสีลานุสสติ (ระลึกถึงศีลของตน) เจริญจาคานุสสติ (ระลึกถึงจาคะของตน) และเจริญเทวตานุสสติ (ระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดา) เพราะขณะที่เจริญอนุสสติ ๖ อยู่ จิตไม่ถูกราคะ โทสะ และโมหะกลุ้มรุม จิตนั้นย่อมดำเนินไปตรงได้ความปลาบปลื้ม ปราโมทย์ เกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ ได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น ดังนั้นอริยสาวกจึงเป็นผู้ถึงความสงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาท และเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม^{๒๑๓} ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ธรรมอันเป็นเอกที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ธรรมอันเป็นเอก คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ อาณาปานัสสติ มรณัสสติ กายคตาสติ สมานุสสติ (การระลึกถึงธรรมอันเป็นที่สงบ)^{๒๑๔}

ศฤกษณ์ผู้เป็นโสดาบันส่วนใหญ่ในสมัยพุทธกาลมักจะเจริญพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร พระนางสุปปาวสา อนาคตนิมิตกเศรษฐี นางวิสาขา บางท่านเจริญกายคตาสติ เช่น นางเปสการีพราหมณ์ บางท่านเจริญมรณัสสติ เช่น นางเปสการ อดิณายช่างหูก

^{๒๑๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕.

^{๒๑๒} ม.อ.อ. (ไทย) ๑/๓๗๙/๓๒๑, พุ.ธ.อ. ๒/๑๐๖.

^{๒๑๓} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๑ - ๔๒๕.

^{๒๑๔} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๙๖/๓๗.